

תוכן העניינים

5	פתיחה
	פרק יח
7	גדולתו של יתרו ששמע ובא
11	פגישת משה ויתרו
16	עצת יתרו למשה בעניין משפט העם
24	המסרים העולים מפרק יח
26	סיכום
	פרק יט
28	פתיחה: ההכנות למתן תורה
32	הגעת ישראל להר סיני ועלייתו הראשונה של משה להר
40	ההכנה למתן תורה, ההתקדשות והגבלת העליה להר
46	התייצבות העם בתחתית ההר ואזהרת ה' על ההגבלה
53	המסרים העולים מפרק יט
	פרק כ
55	עשרת הדיברות
67	ראיית הקולות, תגובת העם ודברי משה
70	דברי ה' למשה לאחר מתן תורה
73	המסרים העולים מפרק כ
74	סיכום פרקים יט-כ

פתיחה

הפרשיות הקודמות עסקו במאורע הגדול של יציאת מצרים, בניסים שהתלוו אליו לפני היציאה ובמהלכה, וכן בניסים שהתרחשו מאז היציאה ועד ההגעה לרפידיים והמלחמה עם עמלק.

על חלק מניסים אלו שמעו העמים מסביב. בעיקר על נס בקיעת הים, עליו נאמר: "שָׁמְעוּ עַמִּים יְרֵגְזוּן... " (שמות טו, יד), ועל נס עמוד הענן ועמוד האש, עליו נאמר: "שָׁמְעוּ כִּי אֲתָה ה' בְּקֶרֶב הָעָם הַזֶּה... וּבַעֲמֹד עָנָן אֲתָה הַלֵּךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם וּבַעֲמֹד אֵשׁ לַיְלָה" (במדבר יד, יד).

גם על המן ידעו האומות, כפי שהבאנו בפרשת בשלח בשם המדרש על הפסוק "...וְחָם הַשָּׁמַיִשׁ וְנָמָס" (שמות טז, כא).

ה' רצה שהעמים ישמעו על נפלאותיו כדי שיכירו את גדולתו וידעו שעם ישראל הוא עמו ויכבדו אותו וכפי שהבאנו בשם חכמינו ז"ל על עמוד הענן).

הפרק הראשון של פרשתנו עוסק באדם מאומות העולם, שיציאת מצרים ומופתיה השפיעו עליו יותר מכל בני העמים, עד כדי כך שבא למחנה ישראל לשמוע, ללמוד ולהתקרב. באחרית הימים מקובלים אנו שתתגלה תופעה זו אצל כל העמים, וכך נאמר בספר מיכה (ד, ב): "וְהָלְכוּ גוֹיִם רַבִּים וְאָמְרוּ לָכוּ וְנַעֲלֶה אֵל הָרָה' וְאֵל בֵּית אֱלֹהֵינוּ יַעֲקֹב וְיִזְרְנוּ מִדְרָכָיו וְנִלְכֶה בְּאַרְחֹתָיו...".

מפני גדולתו של יתרו הקדישה התורה פרק שלם ללימוד על מעשיו וחכמתו.

פרק יח

בפרקנו שלושה נושאים עיקריים:

1. גדולתו של יתרו ששמע ובא
2. פגישת משה ויתרו
3. עצת יתרו למשה בעניין משפט העם

גדולתו של יתרו ששמע ובא (פסוקים א-ה)

זמן ביאתו של יתרו

מתי בא יתרו?

בשאלה זו נחלקו התנאים (זבחים קטז ע"א): "רבי יהושע אומר: מלחמת עמלק שמע ובא", כלומר בא מיד לאחר המלחמה, לפני מתן תורה. "רבי אליעזר המודעי אומר: מתן תורה שמע ובא...", כלומר בא לאחר מתן תורה.

בעקבותיהם נחלקו מפרשי התורה הראשונים: **אבן עזרא** כתב שיתרו בא לאחר מתן תורה, ואילו **הרמב"ן** כתב שבא לפני מתן תורה:

"והקרוב אלי לתפוס סדר התורה, שבא קודם מתן תורה בהיותם ברפידים, כמו שאמרו במכילתא 'רבי יהושע אומר מלחמת עמלק שמע ובא, שהיא כתובה בצידו ונסע עמהם מרפידים לחר סיני...".

אנו נפרש כפי שפירש הרמב"ן, מפני שכך הסדר בתורה - קודם פרק י"ח, העוסק בביאת יתרו, ולאחר מכן - פרקים י"ט-כ', העוסקים במתן תורה.

מרכזיות יציאת מצרים

נאמר בפסוק א: "וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ כִּהֵן מִדִּין חֵתָן מֹשֶׁה אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹקִים לְמֹשֶׁה וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ..."

נדבר בשבחו של יתרו, היחיד מבין הגוים שבא לשמוע על הניסים שנעשו לישראל וללמוד דברי תורה, וכך אמרו במדרש תנחומא: "יש שמע והפסיד ויש שמע ונשכר [הרויח]... ובן 'שמעו עמים ירגזון', אבל יתרו שמע ונשכר..."

כלומר כל העמים הפסידו - הם שמעו על מעשי ה' לישראל ורק נבהלו ורעדו, אך לא באו ללמוד, ואילו יתרו הרויח - הוא זכה להתקרב וללמוד דברי תורה.

נאמר בהמשך הפסוק: "...כי הוציא ה' את ישראל ממצרים"

התורה מציינת שיתרו שמע שני דברים: האחד - "את כל אשר עשה אלקים למשה ולישראל עמו" - כל הניסים שהיו ביציאת מצרים, לפני ולאחריה. והשני - "כי הוציא ה' את ישראל ממצרים" - זו היציאה עצמה. מכאן נגיע לדברי חכמינו ז"ל במכילתא: "מניד ששקולה יציאת מצרים כנגד כל הנסים והנבורות שעשה הקב"ה לישראל".

יציאת מצרים חשובה יותר מכל הניסים והנפלאות שעשה ה' לישראל, וכך כתב המהר"ל (גבורות ה' פרק ג): "...ראינו ששמה התורה יציאת מצרים יסוד היסודות ושורש הכל [כל האמונה] ... שכל זה מורה כי יציאת מצרים בעצמו, חוץ מהנסים שעשה ביציאה, יסוד האמונה שעליו נבנה הכל".

בעזרת מקורות אלו נעמוד עם הילדים על חשיבותה ומרכזיותה של יציאת מצרים.

אמנם יציאת מצרים היא יסוד האמונה ושקולה כנגד כל הניסים, אך יש בה עניינים רוחניים ומופשטים רבים שאינם מתאימים לילדים (ראה המשך דברי המהר"ל שם).
נסביר לילדים כי חשיבותה הרבה של יציאת מצרים ומרכזיותה היא בשל יציאתם של ישראל מעבדות לחירות ובשל מטרתה לעשותנו לעם לה' ולקבל את תורתו.

ציפורה, גרשום ואליעזר

נאמר בפסוק ב: "וַיִּקַּח יִתְרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה אֶת צִפּוֹרָה אִשְׁתּוֹ מִשְׁחַת מִצְרַיִם" (שמות י"ד)
 "שלוֹחֵיהּ"

יתרו הביא עמו את ציפורה, לאחר שמשה שלחה חזרה למדין.

ומדוע שלחה משה?

כתב רש"י בשם חכמינו ז"ל (דברי רבי אלעזר המודעי במכילתא):

"כשאמר לו הקב"ה במדין: 'לך שוב מצרים', ויקח משה את אשתו ואת בניו, ויצא אהרן לקראתו ויפגשוהו בהר האלקים, אמר לו [אהרן]: מי הם הללו? אמר לו [משה]: זו היא אשתי שנשאתי במדין ואלו בני, אמר לו [אהרן]: להיכן אתה מוליכן? אמר לו [משה]: למצרים, אמר לו [אהרן]: על הראשונים אנו מצמצעים [על בני ישראל העובדים בפרך] ואתה בא להוסיף עליהם? אמר לה [משה לציפורה]: לבי לבית אביך! נמלה שני בניה והלכה לה."

מדברי חכמינו ז"ל אלו עולה שמשה שלח את ציפורה מתוך חמלתו עליה, שלא רצה שהמצרים יעבידו אותה בפרך. כאן אנו לומדים גם על ענוותנותו של משה שקיבל את דבריו של אהרן אחיו.

נאמר בהמשך הפסוק: "וְאֵת שְׁנֵי בָנֶיהָ אֲשֶׁר שָׁם הָאֶחָד גֵּרְשֹׁם בִּי אָמַר גַּר הָיִיתִי בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם"

נזכיר את דברי המלבי"ם שהבאנו בפרשת שמות (עמ' 46), שמשה חשב כל העת על ישראל ודאג להם ואף קרא לבנו גרשום בגלל צערו על כך שנאלץ לגור רחוק מאחיו.

נאמר בפסוק ד: "וַיִּשֶׁם הָאֶחָד אֱלִיעֶזֶר בִּי אֱלֹקֵי אָבִי בְּעֶזְרִי וַיִּצְלַנִּי מִתְּרַב פְּרָעָה"

בפרשת שמות (ב, טו) נאמר, שמשה ברח למדין כי פרעה רצה להורגו, אך התורה לא סיפרה כיצד הצליח משה לברוח מארץ מצרים הגדולה

והמשומרת היטב בחומות וחיילים. כאן למדנו, שמשה הצליח לברוח לא רק בכוחו ובחכמתו אלא בעזרתו של ה'.

לילדים נסביר את הפסוק כפשוטו, שעזרת ה' למשה והצלתו מחרב פרעה היו כבר במצרים לאחר הריגת המצרי. לא נביא את ההסבר הניסי המובא ברש"י (זאת בהתאם לעיקרון שהבאנו בפתיחת פרשת שמות, שבדרך כלל לא נוסיף על הניסים המפורשים בפסוקים, גם אם הוזכרו בדברי בחכמינו ז"ל).

משה רצה לזכור כל ימיו את החסד שעשה ה' עמו, ועל כן קרא לבנו בשם אליעזר, וכך כתב הרלב"ג:

"והוא שראוי לאדם שיעשה לו ה' נס, שישתדל שיהיה הנס ההוא נזכר לפי מה שאפשר. ולזה תמצא כי כשנתבשר משה כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשו קרא שם בנו אז אליעזר, להזכיר כי השם יתעלה היה לו לעזר להציל אותו מחרב פרעה".

בלימוד זה נעורר אצל הילדים את חשיבות זכירת הניסים שה' עושה עמנו ונתינת שבח והודיה עליהם.

קריאת משה לבניו על שם מאורעות חשובים שארעו לו, מראה את אהבתו המיוחדת כלפיהם, וכפי שכתב המלבי"ם: "וזה האות שאהב את בניו, כי הם ציינו בשמותם את כל קורותיו...".

גדלותו של יתרו שבא

נאמר בפסוק ה': "וַיָּבֵא יְתֵרוֹ חֵתָן מֹשֶׁה וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ אֶל מֹשֶׁה אֶל הַמִּדְבָּר...".

למד עם הילדים את דברי רש"י (על פי המכילתא):

"אף אנו יודעים שבמדבר היה, אלא בשבחו של יתרו דבר הכתוב, שהיה יושב בכבודו של עולם ונדבו לבו לצאת אל המדבר, מקום תהו, לשמוע דברי תורה".

כלומר התורה מדגישה שיתרו בא למדבר, שהוא מקום שממה, כדי להראות את צידקתו, שעזב את כל אשר לו (בית מפואר, משרתים, גנות, פרדסים ואת כל הכבוד שזכה לו), כדי לבוא למחנה ישראל.

דברי רש"י אלו ממשיכים את דברי מדרש תנחומא שהבאנו בתחילת הפרשה, שיתרו לא בא רק כדי לפגוש את משה חתנו, אלא בשביל לשמוע דברי תורה.

האברבנאל מוסיף שהיה ליתרו קושי נוסף, והוא שהיה זקן: "הנה אם בן יתרו עם כל זקנותו, מפני השמועה ששמע - שם לדרך פעמיו". סיבה נוספת היתה לביאתו של יתרו והיא אהבתו לעם ישראל, כפי שכתב **אור החיים**:

"גם זה יגיד שבח האיש שהשתדל לדעת כל פרטי המעשים [יציאת מצרים ונסי ה'] , וזה יגיד כי אהב את יעקב, שחלא תראה איש שונא לרעהו יקוץ [ימאס] בהגדת שבחיו ומובו... לא כן אהוב לאוהבו, ורשם ה' בדתו כי זה האיש אוהב את ישראל".

פגישת משה ויתרו (פסוקים ו-יב)

הכבוד שנהג משה בחותנו

נאמר **בפסוק ז'**: "וַיֵּצֵא מֹשֶׁה לְקִרְאֵת חֹתְנוֹ וַיֵּשְׁתְּחוּ וַיִּשָּׂק לּוֹ..."

משה יצא לקראת יתרו ונהג בו כבוד גדול, מפני שהיה חותנו. וכך כתב **הרלב"ג**:

"...ולוזה תמצא כי משה עם עלותו בתכלית הממלכה והממשלה, לא קצר [הפחית] מפני זה בכבוד חותנו, אבל נהג בו מהכבוד בתכלית מה שאפשר, וזה כי הוא יצא לקראתו והשתחוה לו ונשקו... כמו שהיה עושה זה קודם עלותו לזאת המעלה הנפלאה...".

ורבי יוסף בכור שור כתב:

"לימד ענוותנותו של משה, שאף על פי שהוא מלך לא נתייחר
[נתגאה], אלא השתחוה לחותנו, ונהג בעצמו דרך ענוה, וספר לו
כל המאורע".

משה נהג כבוד רב ביתרו, גם מתוך הכרת טובה כלפיו על שגמל לו
טובה ועשה עמו חסד כשהיה במדין, וכדברי הספורנו: "לא חדל בשביל
מעלתו לקדם פני מי ששלם עמו טובה בעת צר לו...".
משה גם העריך את חכמתו של יתרו, כדברי האבן עזרא: "בעבור כבוד
יתרו וחכמתו...", וכן את מסירותו לעזוב את כל כבודו בשביל לשמוע
דברי תורה.

לסיכום, ארבע הסיבות שגרמו למשה לחלוק כבוד גדול
ליתרו הן:
א. מפני שהיה חותנו. ב. הכרת הטוב. ג. חכמתו של יתרו.
ד. רצונו העז ללמוד תורה.

נביא את דברי רש"י בשם המכילתא, שבעקבות יציאת משה יצאו
כל גדולי העם ואחריהם כל ישראל: "כבוד גדול נתכבד יתרו באותה שעה.
ביון שיצא משה, יצא אהרן, נדב ואביהוא, ומי הוא שראה את אלו יוצאין
ולא יצא?!".

נאמר בהמשך הפסוק: "...וישאלו איש לרעהו לשלום ויבאו האהלה"

נראה לילדים כי התורה מכבדת מאד את יתרו, וקוראת לו רע וחבר
למשה, וכמו שכתב האבן עזרא: "...וקראו הכתוב רעהו בעבור גודל מעלתו
בחכמה".

סיפור ניסי ה' על ידי משה ותגובת יתרו

נאמר בפסוק ח: "וַיְסַפֵּר מֹשֶׁה לְחַתָּנוּ אֵת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה ה' לְפָרְעָה וּלְמִצְרַיִם..."

נביא את דברי רש"י (ועל פי המכילתא) המסביר מדוע סיפר משה ליתרו את אשר עשה ה' לפרעה ולמצרים: "למשוך את לבו לקרבו לתורה". וכעין זה כתב הרלב"ג: "שראוי לאדם שיפרסם לאוהביו ולקרוביו גבורת השם יתעלה ונפלאותיו לפי מה שאפשר, כדי שיעתיקם [יעביר את אוהביו וקרוביו] אל האמונה והשלמות התכליתית..."

נשאל את הילדים: מדוע סיפר משה לחותנו את הדברים, הרי יתרו כבר שמע על אשר עשה ה' לישראל, כפי שרואים בפסוק א'? נענה על פי אור החיים: "...אולי היו פרטים שלא שמעתן אזנו...", כלומר משה השלים ליתרו פרטים שהוא לא ידע. נוסף ונאמר שאינה דומה שמיעה ממי שראה את הדברים בעצמו וחי אותם בכל ליבו כמשה, ממי שרק שמע עליהם.

נאמר בפסוק ט: "וַיַּחַד יִתְרוֹ עַל כָּל הַטּוֹבָה אֲשֶׁר עָשָׂה ה' לְיִשְׂרָאֵל..."

את המילה "ויחד" נפרש כפשוטה - שיתרו שמח, כפי שתרגמו יונתן בן עוזיאל ("ובדח"), אונקלוס ("וחדוי") ורש"י ("וישמח יתרו, זהו פשוטו"). נסביר שהתורה מספרת בשבחו של יתרו שבירך את ה', וכמובן ברכה זו באה מתוך שמחה והודיה לה' על טובותיו.

אמנם רש"י הביא גם את דברי המדרש, שעל פיו "ויחד" הוא מלשון חד: "נעשה בשרו חדודין חדודין, מיצר [מצטער] על איבוד מצרים [ביס]", אך לא נביא לילדים הסבר זה, אלא נשאר בהסברו הראשון של רש"י על דרך הפשט, מכמה סיבות:

- א. לפי פשוטו של מקרא "ויחד" הוא מלשון שמחה, והדרש (מלשון צער) הוא הפוך מפשוטו של מקרא.
- ב. משמעות פסוקים ט'-י"א היא שיתרו שמח ומודה, ועל כך התורה משבחת אותו.

ג. ילד יתקשה להבין כיצד אפשר להצטער על אבדן של רשעים ואכזריים כמצרים, וכן יתקשה להבין שני פירושים מנוגדים.

ד. פירוש זה מאפיל על דמותו של יתרו, שאנו מתייחסים אליו כחסיד אומות העולם.

נדגיש גם ששמחתו של יתרו מעידה על אהבתו לבני ישראל, כפי שכתב **האברבנאל**: "והנה יתרו היה מחסידי אומות העולם, ולכן שמח לבו ויגל כבודו בטוב ישראל והצלחתו..."

נאמר **בפסוקים י-יא**: "וַיֹּאמֶר יִתְרוֹ בְּרוּךְ ה' אֲשֶׁר הִצִּיל אֶתְכֶם מִיַּד מִצְרַיִם... עֲתָה יִדְעֵתִי כִּי גָדוֹל ה' מִכָּל הָאֱלֹהִים..."

על פסוק זה שואל בעל **שפתי חכמים**: כיצד אומר יתרו שרק כעת הוא יודע את גדולתו של ה', הרי כבר מזמן הכיר בה' ופרש מעבודת אלילים? על שאלה זו נביא את דברי **רש"י**: "מכירו [את ה'] הייתי לשעבר, ועכשיו ביותר". כלומר יתרו אומר שאמנם כבר בעבר הכיר את ה', אבל עכשיו לאחר ששמע את נפלאותיו, התחזקה בו ההכרה הרבה יותר.

נאמר **בהמשך הפסוק**: "...כִּי בִדְבַר אֲשֶׁר זָדוּ עֲלֵיהֶם"

נפרש **כרש"י**: "כתרגומו - במים דימו [המצרים] לאבדם, והם [המצרים] נאבדו במים".

כלומר בדבר אשר זדו (הרשיעו) המצרים, שזרקו את התינוקות למים, בא עליהם עונשם, שטבעו בים.

סעודת יתרו עם משה, אהרן והזקנים לפני האלקים

נאמר **בפסוק יב**: "וַיִּקַּח יִתְרוֹ חֵתָן מֹשֶׁה עִלָּה וּזְבָחִים לְאֱלֹהִים וַיָּבֵא אֶהָרֹן וְכָל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל לֶאֱכֹל לֶחֶם עִם חֵתָן מֹשֶׁה..."

נסביר שיתרו הקריב קרבנות לה' כדי להודות לו על טובותיו ונפלאותיו עם ישראל.

משה הזמין לאוהלו את אהרן ואת כל זקני ישראל לסעודה, לכבוד

חותנו, ועל כן שמו לא נזכר בכלל הבאים לסעודה. וכך כתב האבן עזרא: "ואין צורך להזכיר משה כי באהלו יהיו" (וכך פרש גם רשב"ם).
 ואילו רש"י הביא בשם המכילתא: "ומשה היכן הלך? הלא הוא שיצא לקראתו וגרם לו את כל הכבוד? אלא שהיה עומד ומשמש לפניהם".
 יתכן להסביר שאין כוונת חכמינו ז"ל שמשה הגיש בעצמו את האוכל, אלא שהיה אחראי על כל הסעודה, להושיב את יתרו והזקנים ולדאוג שלא יחסר להם דבר (אולי אפשר לדייק מלשון המכילתא "משמש עליהם" ולא לפניהם, כלומר משמש ודואג על עניניהם).

נאמר בהמשך הפסוק: "...לפני האלקים"

נשאל מה כוונת המילים "לפני האלקים", הרי ישבו באוהלו של משה ולא לפני ה', שהרי המשכן עדיין לא נבנה? (לפי האבן עזרא הסובר שיתרו בא לאחר מתן תורה אפשר לענות שהמשכן נבנה כבר, אך אנו מפרשים לילדים כפירוש הרמב"ן שיתרו בא לפני מתן תורה, כמו שהבאנו בראש הפרק).

לשאלה זו שני פירושים, וניתן להביא את שניהם:

רש"י, על פי חכמינו ז"ל, כתב: "ללמדך שכל הנהגה מסעודה של תלמידי חכמים, כאילו נהנה מזיו השכינה". כלומר לפי הדרש כוונת הפסוק היא, שמשה, אהרן והזקנים כאילו אכלו לפני אלקים.

פירוש זה עלול להיות קשה לילדים בגלל הביטוי 'זיו השכינה', שהוא ביטוי קשה ומופשט עבור הילדים, אבל מפירוש זה יקבלו הילדים רושם על מעלת ההשתתפות בסעודת תלמידי חכמים, גם אם לא יבינו בדיוק מהו 'זיו השכינה'.

והספורנו כתב: "לפני המזבח אשר עליו הקריבו אותם הזבחים, אם [או] שהיה אותו המזבח שבנה משה באבדן עמלק או שהיה זולתו [אחר] ולא נזכר בנינו...". כלומר לפי הספורנו "לפני האלקים", הכוונה לפני מזבח ה'.

עצת יתרו למשה בעניין משפט העם (פסוקים יג-כז)

שפיטתו של משה את העם מבוקר עד ערב

נאמר בפסוק יג: "וַיְהִי מִמָּחֳרַת וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה לְשַׁפֵּט אֶת הָעָם וַיַּעֲמֹד הָעָם עַל מֹשֶׁה מִן הַבֹּקֶר עַד הָעֶרֶב"

נשאל את הילדים: מדוע משה לא מינה שופטים נוספים מהעם?
נסביר על פי דברי בעל הליקוטים (בחומש "רב פנינים") שכתב:

"משה רבנו עצמו אף שידע שכבודו רב מכחו [לשפוט], מכל מקום מחמת אהבת ישראל... להשפיע להם רוב טוב, לא השניח לכבוד המשא אשר עליו... אך [אלא] מסר נפשו וכוחו למען טובת ישראל".

כלומר משה רבנו מסר נפשו למען עמו וביקש בכל כוחו להרעיף עליהם מטוב ה'. גם בני ישראל מצידם רצו מאד לשמוע דברי תורה מפי משה, וכפי שהמשיך בעל הליקוטים:

"היה ברצונם לשמוע תורה מפי משה ששמע מפי הנבורה, ואף שהיה כבר עליהם לעמוד על משה מן הבקר עד הערב, וידעו גם כן עצה זו שיכול משה למנות שופטים עליהם, עם כל זאת קבלו עליהם במרחח הגדולה הזו, אך [בכדי] לשמוע התורה מפיו של משה אליהם...".

כלומר לפי הסבר בעל הליקוטים, משה רצה שבני ישראל ישמעו את דברי התורה כפי ששמע הוא בעצמו מפי ה', עד שהיה מוכן להתאמץ ולשפוט בעצמו כל היום. גם רצונם של בני ישראל לשמוע דברי תורה מפי משה היה כל כך חזק, עד שהיו מוכנים לטרוח ולחכות שעות רבות עד שיגיע תורם למשפט אצל משה.

נשאל את הילדים: על פי אלו דינים שפט משה את העם, הרי עדיין לא ניתנה תורה?

נענה, שמיציאת מצרים עד שהגיעו למרה, משה שפטם על פי שבע מצוות בני נח, שהיו מקובלות מאדם הראשון ומהאבות, כפי שכתבו **האברבנאל ובעל העקדה** כאן.

כשהגיעו למרה, משה קיבל מה' את הדינים, ומאז שפט את העם על פי דינים אלו, עוד לפני ביאת יתרו, כפי שכתב **בעל הליקוטים** (בחומש "רב פנינים"): "וישב משה לשפוט את העם... והדינים היו נמסרים למשה כפי דרשת חכמינו ז"ל במרה, כמו שכתוב: 'שם שם לו חק ומשפט'..."

מישיבתו של משה מבוקר עד ערב לשפוט את העם, ניכרות מספר תכונות מופלאות של משה. נשאל את הילדים מהן תכונות אלו, ונגיע עמם לתכונות הבאות:

- א. אהבה גדולה לבני ישראל.
- ב. סבלנות רבה לשמוע במשך יום שלם את טענותיהם.
- ג. גבורה להחזיק מעמד יום שלם.
- ד. חכמה גדולה לפתור את הבעיות של כל בני ישראל.

שאלת יתרו ותשובת משה ביחס למשפט

נאמר **בפסוק יד**: "וַיֵּרָא חֵתָן מֹשֶׁה אֶת כָּל אֲשֶׁר הוּא עֹשֶׂה לְעָם... מִדּוֹעַ אֲתָהּ יוֹשֵׁב לְבַדְדָּךְ וְכָל הָעָם נֹצֵב עֲלֶיךָ מִן בִּקְרַעַד עָרֵב"

רש"י פירש ששאלת יתרו היא תוכחה למשה שאינו נוהג כבוד בעם, בהעמידו אותם מבוקר עד ערב: "יושב במלך וכולם עומדים. הוקשה הדבר ליתרו, שהיה [משה] מזלזל בכבודו של ישראל והוכיחו על כך...". אולם כמה מהראשונים הסבירו פסוק זה בדרך שונה, וביארו ששאלת יתרו היא כלפי משה: מדוע הוא יושב לשפוט את העם לבדו בלי עזרה מאנשים נוספים, שכן הוא עלול לכרוע תחת כובד המשא. וכך פירש **האבן עזרא**: "...ולא אמר לו מדוע [אתה יושב לבדך] רק בעבוד [אלא בגלל] שהיה יושב למשפט לבדו ואין לו שופטים אחרים שיעזרוהו".

וכן פירש האברבנאל:

"ולא היה יתרו מאשים למשה על אשר היה הוא יושב וכל ישראל עומדים על הגליהם לפניו [הסבר רש"י], כי כן ראוי לדיין שישב במקומו והבעלי דינים יהיו שניהם מוענים [שוטחים את דבריהם] לפניו מעומד, אבל אמר מדוע אתה יושב לדין לברך ואיש לא ישב עמך לשפוט".

לילדים נביא את הסבר האבן עזרא והאברבנאל ולא את הסברו של רש"י, כדי שלא ישמע שמשה מזלזל חלילה בישראל (אף שברור שזו היתה רק מחשבת יתרו ולא כוונת משה באמת).

נאמר בפסוקים טו-טז: "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְחַתְּנוֹ כִּי יָבֵא אֵלַי הָעָם לְדַרְשׁ אֱלֹהִים. כִּי יִהְיֶה לָהֶם דְּבַר בָּא אֵלַי וְשִׁפְטֵתִי בֵּין אִישׁ וּבֵין רֵעֵהוּ וְהוֹדַעְתִּי אֶת חֻקֵי הָאֱלֹקִים וְאֵת תּוֹרֹתַי".

תשובתו של משה איננה מובנת, שהרי יתרו ידע שמשה שופט את העם, ושאלתו היתה מדוע הוא יושב לבדו בלי אנשים שיעזרו לו, ואם כן כיצד ענה משה בדבריו על שאלה זו?

לפי דברי בעל הליקוטים שהבאנו לעיל, דברי משה מובנים: משה ענה ליתרו שהעם בא דווקא אליו לדרוש אלקים, כי הוא רוצה לשמוע את דברי ה' מכלי ראשון. לכך מצטרפת תחושת האחוריות שחש משה להעביר את חוקי האלקים כפי ששמעם מפי ה', ולא רצה שישמעו מאנשים אחרים, על אף שהיו חכמים מאד, שמא תיפול טעות בהעברת הדברים.

נאמר בהמשך הפסוק: "...וְהוֹדַעְתִּי אֶת חֻקֵי הָאֱלֹקִים..."

נשאל את הילדים: מהם חוקי האלקים?

נסביר, כפי שאמרנו לעיל, שחוקי האלוקים הם אותם דינים שלימד ה' את משה במרה ועל פיהם שפט את העם. ניתן להזכיר לילדים את דברי רש"י בפרשה הקודמת (שמות טו, כה): "שם שם לו חק ומשפט - במרה נתן להם מקצת פרשיות של תורה, שיתעסקו בהם - שבת ופרה אדומה ודינין".

וכך כתב האברבנאל: "...כי שבת ודינין במרה איפקוד [נצטוו] ... כי לא אמרו חכמינו ז"ל שנתנו במרה הדינין לישראל, אלא למשה רבנו, והיה זה כדי שישפוט את העם בצדק ובמשפט".

נאמר בפסוקים יז-יח: "וַיֹּאמֶר חֲתָן מֹשֶׁה אֵלָיו לֹא טוֹב הַדְּבָר אֲשֶׁר אָתָּה עֹשֶׂה. נָבֵל תִּבְלַגְּ גַם אֶתָּה גַם הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר עִמָּךְ..."

על אף שיתרו כיבד את משה, הוא לא נמנע מלומר לו דברים אלו, מאחר שכוונתו היתה לטובה - לעזור למשה ולכל ישראל. יתרו הבין מתשובת משה, ששפיטתו את העם לבדו, נובעת מרוב אהבתו לעם ורצונו ללמד את דברי ה', אך בכל זאת הוא טען שדבר זה עלול לפגוע בבריאותו של משה, ולבסוף לא יוכל ללמד כלל. וכן הדבר עלול לפגוע בבריאות העם שלבסוף לא יבוא למשפט כלל.

עצת יתרו למשה

נאמר בפסוק יט: "עֲתָה שָׁמַע בְּקִלִּי אִיעֲצֶךָ וְיְהִי אֱלֹקִים עִמָּךְ..." נביא את הסברו של רש"י: "בעצה, אמר לו: צא הימלך בשכינה". כלומר יתרו הציע למשה שישאל את ה' על עצה זו, ואם ה' יסכים עמו יעשה אותה.

אפשר לפרש גם כפי שפירש רבי אברהם סבע בספרו צרור המור: "ידעתי כי השם יתברך יסכים על ידי".

נאמר בהמשך הפסוק: "...הֲיִהְיֶה אֶתָּה לְעַם מֹדֵל הָאֱלֹקִים וְהַבֵּאתָ אֶתָּה אֶת הַדְּבָרִים אֵל הָאֱלֹהִים"

כוונת יתרו היא שמשה ימנה דיינים מחכמי ישראל והם ישפטו את העם, ואת דברי המשפט הקשים, שלא יוכלו משה ושאר השופטים לפתור, יביא משה אל ה'. וכך כתב רשב"ם:

"לאותם דינים שצריך לדרוש אלקים, אתה תשמע מה יאמר לך הקב"ה והזהרת אתהם, וזהו הדבר הקשה יבאו אליך, אבל שאר

הדינים הנודעים לחכמי ישראל שתשים עליהם, ישפטו הם והקל מעליך".

נאמר בפסוק כא: "וְאַתָּה תִּחְזֶה מִכָּל הָעָם אִישׁ חֵיל יִרְאֵי אֱלֹקִים אִישׁ אֱמֶת שְׁנָאֵי בְּצַע וְשִׁמְתָּ עֲלֵהֶם שְׂרֵי אֱלֹפִים שְׂרֵי מְאוֹת שְׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשְׂרֵי עֶשְׂרֵת"

"אִישׁ חֵיל" - נביא שלושה פירושים:

1. עשירים (רש"י).
2. גיבורים (אבן עזרא ורשב"ם).
3. בעלי יכולת הנהגה (רמב"ן).

"יִרְאֵי אֱלֹקִים" - שאין להם יראה מאדם, רק מה' לבדו (אבן עזרא).

"אִישׁ אֱמֶת" - שיודעים להבחין בין אמת לשקר ולדון דין אמת לאמתו (כלי יקר).

"שְׁנָאֵי בְּצַע" - שונאים לקבל ממון (רמב"ן על פי המכילתא).

נלמד פסוק זה בארבעה שלבים:

- א. נצביע על ארבע המידות הנדרשות מהשופטים כאמור בפסוק זה.
- ב. נסביר כל מידה ומידה.
- ג. נסביר מדוע נדרשות מהשופט דווקא מידות אלו.
- ד. נסכם את תכונות השופט ונעצים בפני הילדים את אישיותו.

נאמר בפסוק כב: "וְשִׁפְטוּ אֶת הָעָם בְּכָל עֵת וְהָיָה כָּל הַדָּבָר הַגָּדֹל יָבִיאוּ אֵלֶיךָ וְכָל הַדָּבָר הַקָּטָן יִשְׁפְטוּ הֵם וְהָקַל מֵעֲלֶיךָ..."

נתאר לילדים את סולם המשפט. בתחילה היו בעלי המשפט הולכים לשר העשרה, הממונה עליהם. אם ידע את הדין מוטב, ואם לא המשיכו לשר החמישים, משם עברו לשר המאה עד שר האלף. אם גם הוא לא ידע, הלכו למשה ומשה שפט ביניהם על פי דברי ה'. אם גם משה לא ידע, הוא פנה אל ה'. בכך נגדיל בעיני הילדים את קרנו של משה רבנו הניצב בראש סולם החכמה וידיעת דבר ה'.

נאמר בפסוק כג: "אם את הדבר הזה תעשה... וגם כל העם הזה על מקמו יבא בשלום"

נפרש את סוף הפסוק כרשב"ס: "...יבא במהרה איש איש אל ביתו בשלום", כלומר מכיוון שיהיו שופטים נוספים לצד משה, לא יצטרכו בעלי הדין להמתין זמן רב וישובו במהרה לבתיהם.

נאמר בפסוק כד: "וישמע משה לקול חתנו ויעש כל אשר אמר"

בפסוק זה נדגיש את ענוותנותו הגדולה של משה, שעל אף גדולתו וחכמתו, קיבל את העצה באופן מלא, כפי שמורה המילה "כל", והיה מוכן לשנות את הרגלי המשפט שהנהיג עד עתה, ולקבל דרך אחרת שלא הוא יזמה.

מינוי השופטים ומספרם

נאמר בפסוק כה: "ויבחר משה אנשי חיל מכל ישראל..."

נשאל את הילדים: הרי יתרו הזכיר ארבע תכונות הנדרשות מהשופטים, ומדוע משה בחר רק באנשי חיל?

ועוד: מדוע בפסוק הקודם נאמר שמשה מילא את כל דברי יתרו? נענה, שכוונת המילים "אנשי חיל" - אנשים מובחרים ומוצלחים הכוללים את כל התכונות שהזכיר יתרו, וכך כתב הרמב"ן:

"וכאשר נאמר למטה 'ויבחר משה אנשי חיל', הנה הכל בכלל שהיו יראי אלקים, שונאי בצע, וחכמים ונבונים. ועוד שאמר 'מכל ישראל', ומעמו המובחר מכל ישראל, והם שיש בהם כל המידות הללו, כי כיון שאמר 'מכל ישראל', לומר שיהיו המובחרים מכולם, בידוע כי המובחרים שבישראל כל מידות טובות בהם, אבל יתרו מפני שלא היה רגיל בעם הוצרך לפרש".

רש"י על פסוק זה לא פירש דבר, אבל בחומש דברים (א, טו) כתב: "אבל נבונים לא מצאתי. זו אחת משבע מידות שאמר יתרו למשה, ולא

מצא אלא ג' אנשים צדיקים, חכמים וידועים" (ובשפתי חכמים מבואר, שכוונת רש"י שמשה לא מצא את שלוש המידות, אלא רק אנשי חיל). מכיוון שרש"י כאן לא פירש דבר זה, נפרש כהסבר הרמב"ן, ובפרט שכך משתמע ממשפט הפסוקים כאן (כפי שמציין הרמב"ן). בנוסף, בדברי הרמב"ן ישנו שבח לישראל, וכל מה שאפשר לשבח את ישראל, אנו משתדלים לשבח (כאשר נגיע לחומש דברים נוכל להביא את מחלוקת רש"י ורמב"ן ולהביא ראיות לכל שיטה).

נאמר בהמשך הפסוק: "...וַיִּתֵּן אֹתָם רְאִשִׁים עַל הָעָם..."

נביא את דברי רש"י בחומש דברים: "ואקח את ראשי שבטיכם - משכתיים בדברים: אשריכם, על מי באתם להתמנות, על בני אברהם יצחק ויעקב, על בני אדם שנקראו 'אחים' ו'רעים', 'חלק' ו'נחלה' וכל לשון חיבה". לאור דברי רש"י נתאר את הזכות הגדולה של הדיינים שזוכים לשפוט את בני ישראל, ומתוך כך נדבר על האחריות הגדולה המוטלת עליהם לשקוד על לימוד התורה ולברר היטב את הדינים, כדי שיוציאו מתחת ידם משפט צדק ואמת.

נאמר בהמשך הפסוק: "...שְׂרֵי אֱלֹפִים שְׂרֵי מֵאוֹת שְׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשְׂרֵי עֶשְׂרֵת"

כאשר נחשב את מספרם של השופטים נמצא שהיו שבעים ושמונה אלף ושש מאות (78,600).

וכך החשבון: שרי אלפים - 600, שרי מאות - 6,000, שרי חמישים - 12,000, שרי עשרות - 60,000. וביחד - 78,600 (חישוב זה עלול להיות מסובך לילדים, אך אפשר לדבר עמהם באופן כללי על הכמות הרבה של השופטים שהיו).

ממספרם הרב של השופטים עולה שבח גדול לבני ישראל, שנמצאו בהם אלפים רבים של אנשי רוח בעלי מידות אציליות - אנשי חיל, יראי אלקים, אנשי אמת ושונאי בצע.

אפשר ללמוד על גודל העניין מתוך תמיהתו של האבן עזרא, שכתב: "...והנה יש לתמוה איך ימצא המספר הנזכר, שיהיו כולם חכמים ונבונים?" (אמנם האבן עזרא מפרש פירוש אחר, לפיו היו הרבה פחות שופטים, אבל במכילתא נאמר במפורש כפשוט הפסוק: "נמצאו כל שרי ישראל שבע רבוא ושמונה אלפים ושש מאות").

נביע התפעלות מריבוי השופטים בישראל, מתוך רצון לחזק אצל הילדים את העין הטובה בכלל ובפרט כשמדובר בישראל, וגם כדי לעורר אצלם את הרצון לאותן מידות טובות שהיו אצל השופטים.

נאמר בפסוק כו: "וְשִׁפְטוּ אֶת הָעָם בְּכֹל עֵת..."

פסוק זה מעיד על ריבוי התורה במחנה ישראל. שופטים רבים ישבו בכל מקום ודנו את העם על פי דברי התורה שמשה לימדם, כפי ששמע מפי הגבורה.

נאמר בפסוק כז: "וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה אֶת חֲתָנּוֹ..."

נסביר שהמילה "וַיִּשְׁלַח" משמעותה ליווי, כלומר משה ליווה את יתרו כמו "וַאֲבִרְהֵם הוֹלֵךְ עִמָּם לְשִׁלְחָם" (בראשית יח, טז). כך הסביר גם הנצי"ב, שמשה עשה לחותנו כבוד גם ביציאתו ממנו: "ליווה אותו בכבוד...".
נשאל את הילדים: מדוע עזב יתרו את ישראל והלך לארצו, הרי הוא בא למדבר כדי להידבק בישראל וללמוד מהם תורה?
נביא את דברי רש"י בשם המכילתא: "וילך לו אל ארצו - לגייר בני משפחתו". כלומר מתוך אהבתו לתורה ולישראל, רצה יתרו שגם בני משפחתו יתגיירו.

המסרים העולים מפרק יח

גדולתו של יתרו ששמע ובא

1. חשיבותה של יציאת מצרים ומרכזיותה - יציאת ישראל מעבדות לחרות מאפשר להם לקבל את התורה ולהיות עם לה'.
2. גדולתו של יתרו - יתרו ידע להפיק מיציאת מצרים ומן הניסים שנעשו לישראל את הרושם הנכון ולבוא ללמוד. לעומתו העמים האחרים התמלאו פחד ורתיעה אך לא שינו את דרכם.
3. חמלתו של משה על ציפורה - משה שלח את ציפורה לבית אביה כדי שלא תתענה בשעבוד מצרים.
4. ענוותנותו של משה - משה שמע לדברי אהרן אחיו שלא כדאי שציפורה תבוא למצרים.
5. משה חשב על ישראל ודאג להם - גם כשלא היה במצרים, קרא משה לבנו הגדול גרשום מתוך דאגה לבני ישראל.
6. משה ביקש לזכור תמיד את ניסי הצלתו ולכן קרא לבנו השני אליעזר.
7. מעלתו של יתרו - יתרו עזב את ביתו, סביבתו וכבודו ויצא למדבר כדי ללמוד תורה ולהידבק בבני ישראל.

פגישת משה ויתרו

ענוותנותו של משה - משה, עם כל גדולתו, נהג כבוד גדול בירתו, מפני שהיה חותנו והכיר לו טובה, מפני חכמתו ובשל נכונותו לוותר על נוחותו כדי להצטרף לבני ישראל.

עצת יתרו למשה בענין משפט העם

1. **מעלת בני ישראל** - בני ישראל רצו לשמוע את דברי התורה כפי ששמעם משה מפי הגבורה, ולכן היו מוכנים לחכות זמן רב עד שיגיע תורם למשפט אצל משה.
2. **מעלת משה רבנו** - משה רצה להשפיע על ישראל מטוב ה', ולכן דן בעצמו את כל ישראל.
3. **ענוותנותו של משה** - משה קיבל את עצת יתרו במלואה.
4. **שבחם של ישראל** - שהיו בהם אנשים רבים בעלי מידות טובות כנדרש מן הדיינים, מספיק כדי לענות על כל הצרכים - שרי עשרות, חמישים, מאות ואלפים.
5. **מעלתו של יתרו** - יתרו חזר לארצו כדי ללמד את בני משפחתו את מה שראה במחנה ישראל, מתוך אהבתו לישראל ולתורת ה'.

סיכום

ניסים גדולים עשה ה' לעמו ישראל. אומות העולם שמעו על בקיעת ים סוף, על הליכת ה' לפני ישראל בעמוד ענן ובעמוד אש ועל נצחון ישראל במלחמה מול עמלק.

מבין כל העמים מציינת התורה איש אחד שבא לשמוע וללמוד דברי חכמה ויראת ה' על נפלאות ה' לעמו, הלא הוא יתרו.

כבוד גדול חלקה התורה ליתרו על שעזב את עושרו וכבודו בארצו ובא למקום מדבר, אל משה ובני ישראל לשמוע דברי תורה.

יתרו היה חותנו של משה רבנו ועל כן זכה לכבוד גדול. משה הרגיש שעליו להשיב לו טובה על שהיטיב עמו בימי גלותו והכניסו לביתו. הערכה גדולה העריכו על שעזב הכל ובא לשמוע ולהתקרב, לכן יצא לקראתו והשתחוה לו. משראו ישראל את הכבוד הגדול שמעניק משה רבם ליתרו, הצטרפו ויצאו לקראתו.

משה סיפר ליתרו בהרחבה על כל הטובות שעשה להם ה'. יתרו בצידקתו שמח על כל הטובה ואף ברך את ה' על הצלת ישראל. הוא הודה שה' גדול מכל אלקים ורק הוא לבדו עושה נפלאות, משגיח בארץ ומעניש את הרשעים על זדון ליבם. יתרו אף הביא קרבנות כדי להודות לה'.

משה, אהרן וכל זקני ישראל באו לסעוד עם יתרו, ומשה דאג לשמש את הסועדים.

חכם גדול היה יתרו וגם לב טוב היה לו. כאשר ראה את משה יושב לבדו לשפוט את העם, הציע לו למנות שופטים שיעזרוהו ובכך יקל הדבר על משה ולא ייכלו כוחותיו.

יתרו היה ירא אלקים והציע למשה להימלך באלקים ביחס לעצתו. גם איש ישר דרך ודורש צדק ואמת היה יתרו ועל כן הציע למשה שיבחר שופטים גיבורים, יראי אלקים, אנשי אמת ושונאי בצע. משה, בענוותנותו הגדולה, קיבל את דברי חותנו, על אף שרצה בכל מאודו ללמד בעצמו את דבר ה' כפי ששמעו מפי הגבורה. גם בני ישראל קיבלו עצה זו, על אף שהיו מוכנים להמתין שעות ארוכות בתור ובלבד שיפגשו עם משה רבם הנערץ וישמעו ממנו דברי אלקים חיים. משה מצא שופטים רבים, כשמונים אלף מספרם - אנשי חיל, יראי אלקים, אנשי אמת ושונאי בצע - "אשרי העם שככה לו, אשרי העם שה' אלקיו".

פרק יט

פתיחה: ההכנות למתן תורה

אהבת ה' לישראל, רצונו לדבר עמהם, ורצון ישראל לשמוע את דברי ה'

מעמד הר סיני הוא המאורע הגדול ביותר בתולדות ההיסטוריה, וכפי שנאמר **בחומש דברים** (ד, לב-לג):

"כִּי שָׁאַל נָא לְיָמִים רִאשֹׁנִים אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנַי לְמַן הַיּוֹם אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים אָדָם עַל הָאָרֶץ וּלְמַקְצֵה הַשָּׁמַיִם וְעַד קִצְּהַ שְׁמַיִם הִנְהִיָּה בְּדַבַּר הַגָּדוֹל הַזֶּה אוֹ הַנְּשָׁמַע כְּמֹהוּ. הַשְּׁמַע עִם קוֹל אֱלֹהִים מְדַבֵּר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ כְּאֲשֶׁר שָׁמַעְתָּ אֶת־הַיְיָ."

בגלל גודל המאורע נצרכו בני ישראל להכנות מיוחדות לקראתו. כהכנה למעמד הגדול נשתדל ליצור אוירה מיוחדת ומרוממת לקראת לימוד זה. בכך נעביר לילדים, בזעיר אנפין, משהו מאותה אווירה מיוחדת שהיתה בזמן מתן תורה.

חשיבות רבה יש ליצירת האווירה המרוממת, כיוון שדרכה יחווו הילדים תחושה של רוממות והדרת כבוד ביחס לתורה ולמצוותיה, תחושה שתלווה אותם אי"ה לאורך ימים ושנים.

ניצור אווירה זו באמצעות לימוד מקדים על גדולת המעמד וההכנות שלפניו, תוך הדגשת שתי נקודות מרכזיות: אהבת ה' לעמו ישראל ורצונו לדבר עמם, והרצון הגדול של עם ישראל לשמוע את דברי ה'.

נרחיב בשתי נקודות אלו, על פי דברי חכמינו ז"ל ומפרשי התורה - ראשונים ואחרונים (ישנם מקורות רבים בנושא וכל מורה יבחר אילו מקורות להביא).

אהבת ה' לעמו

ה' אלקינו הוציאנו ממצרים ברוב אהבתו אותנו, וכדי לקיים את השבועה שנשבע לאבותינו, כמו שנאמר **בחומש דברים** (ז, ז-ח): **"לא מרַבְּכֶם מִכָּל הָעַמִּים חֶשֶׁק ה' בְּכֶם וַיִּבְחַר בְּכֶם... כִּי מֵאַהֲבַת ה' אֶתְכֶם וּמִשְׂמֹרוֹ אֵת הַשְּׁבֻעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְתֵּיכֶם הוֹצִיא יְהוָה אֶתְכֶם בְּיַד חֲזָקָה וַיַּפְדֶּךָ מִבֵּית עַבְדִּים מִיַּד פְּרַעֲה מֶלֶךְ מִצְרָיִם"**.

מכוח אהבה זו המשיך ה' לדאוג לכל צרכינו בהליכתנו במדבר לאחר יציאת מצרים: הלך לפנינו בעמוד אש וענן, קרע לנו את היס, הטביע את המצרים ונתן לנו מן לאכול ומים לשתות.

אהבת ה' לעמו התגלתה בשיאה כשירד ה' על הר סיני ודיבר עמנו פנים אל פנים, כפי שמעידה התורה (דברים ה, ד): **"פָּנִים בְּפָנִים דִּבֶּר ה' עִמָּכֶם בְּהַר מְתוֹךְ הָאֵשׁ"**.

מאורע מופלא שכזה לא אירע לשום עם מלבד ישראל, כמו שנאמר (שם ד, לב-לג): **"כִּי שָׁאֵל נָא לְיָמִים רִאשֹׁנִים... הֲנִהְיָה בְּדַבַּר הַגָּדוֹל הַזֶּה אוֹ הַנְּשָׁמַע כְּמָהוּ. הֲשָׁמַע עִם קוֹל אֱלֹקִים מְדַבֵּר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ כַּאֲשֶׁר שָׁמַעְתָּ אֹתָהּ וַיַּחֲוִי"**.

אור החיים ביטא ענין זה באופן מופלא, וכך כתב:

"מעוצם חיבתו יתברך בישראל וגודל חשקו לתת להם [את] ארוסתם, זאת התורה... כי הוא יום המקווה לבורא... ומיום הברואה הם [ה' וצבא השמים] יושבים ומצפים מתי יבואו בני ישראל מדבר סיני".

כלומר ה' ציפה מיום בריאת שמים וארץ ליום בו יתן את התורה לבני ישראל.

והאלשיך כתב: "ומאשר גדלה מאד אהבתו יתברך אותנו, היה למהר האלקים לעשותו [לתת את התורה], כי יותר חפץ בנו לקרבנו אליו, מאשר חפצינו לידבק בו".

אהבתו וחיבתו של ה' לישראל עמו באה לידי ביטוי במיוחד במעמד הר סיני עצמו, בצורה המופלאה ביותר, וכך אמרו חכמינו ז"ל במדרש **שיר השירים רבה** (א, יג): "כל דיבור ודיבור שהיה יוצא מפי הקדוש ברוך הוא, היה מדבר עם כל אחד ואחד מישראל ונושקו על פיו". חכמינו התכוונו במשל זה להביע את גודל החיבה של ה' לישראל בעת דיבורו עמהם.

בגלל רצון ה' לדבר עם עמו, הכין ה' את העם בכל דרך אפשרית למעמד זה, החל בהליכה המחשלת מיציאתם ממצרים ועד הגעתם למרגלות הר סיני, דרך הימים בהם חנו שם כנגד ההר, וכלה במעמד הנשגב אליו הגיעו ביום מתן תורה עצמו.

הרצון הגדול של בני ישראל לשמוע את ה'

בפסוק א' כתב הרמב"ן:

"...אבל בעבור היות ביאתם כמדבר סיני שמחה להם ויום טוב, ומעת צאתם ממצרים נכספים אליו [מצפים להר סיני] כי ידעו

ששם יקבלו את התורה, כי משה הגיד להם מה שנאמר לו:
 '...תעבדון את האלקים על ההר הזה'..."

מדברי הרמב"ן עולה שבני ישראל ציפו וחיכו מאד ליום הגעתם להר סיני, מפני שידעו ששם יקבלו את התורה. על אחת כמה וכמה שהיתה גדולה ציפיותם לרגעים המופלאים בהם יזכו לקבל את תורת ה' ממש. מיד לאחר שאמר משה לבני ישראל את דברי ה', אמרו כל העם יחדיו (בפסוק ח): "...בְּלֹא אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה...". בכך ביטאו ישראל את אהבתם לה' ואת רצונם העז לקיים דבריו בשלמות. וכך כתב אור החיים שם:

"והנה הראו בני ישראל עוצם אחדותם והשוואת רצונם כאלקינו, כי שישים רבוא אמרו [כל אשר דבר ה' נעשה] בהשוואת דיבור אחד [ויען כל העם], כאמרו 'יחדיו'... אשרי עולם שאומה זו בתוכו".

מעמד זה מזכיר את מעמד שירת הים, שגם בו כל ישראל אמרו יחדיו, "בהשוואת דיבור אחד", את השירה. רש"י, על פי חכמינו ז"ל, מדגיש את רצונם של ישראל לשמוע את דברי התורה מה' עצמו, וכך כתב (פסוק ט): "'ויגד משה את דברי העם אל ה' - תשובה על דבר זה שמעתי מהם [מהעם], שרצונם לשמוע ממך. אינו דומה השומע מפי המלך, רצוננו לראות את מלכנו". רעיון זה הובא גם במדרש שמות רבה (פרשה מא, ג):

"כי ה' יתן חכמה' - אתה מוצא בשעה שעמדו ישראל על הר סיני לקבל את התורה היו מבקשין לשמוע הדיברות מפי הקדוש ברוך הוא... כמו שכתוב: 'שקני מנשיקות פיהו'..."

ובעל עקדת יצחק כתב: "רק מפני שגלוי וידוע לפניו שהם חפצים לשמוע מפיו דבר... והנה באמת היתה כוונתם שלימה מאד...". בעקבות הרצון הגדול לשמוע את דברי ה', התכוננו בני ישראל למעמד מתן תורה באופן השלם ביותר, כמו שנראה בהמשך בפסוקים. כעת נעבור ללימוד הפרק עצמו.

בפרקנו שלושה נושאים עיקריים:

1. הגעת ישראל להר סיני ועלייתו הראשונה של משה להר
2. ההכנה למתן תורה, ההתקדשות והגבלת העליה להר
3. התייצבות העם בתחתית ההר ואזהרת ה' על ההגבלה

הגעת ישראל להר סיני

ועלייתו הראשונה של משה להר (פסוקים א-ח)

ציפיית ישראל למתן תורה

נאמר בפסוק א: "בַּחֲדָשׁ הַשְּׁלִישִׁי לְיֵצֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּיּוֹם הַזֶּה בָּאוּ מִדְבַר סִינַי"

רש"י מבאר על פי הגמרא במסכת שבת (פו ע"ב), ש"בַּיּוֹם הַזֶּה", הוא ראש חודש סיון.

נתאר לילדים את השמחה הגדולה שהיתה באותו היום, על פי דברי הרמב"ן שהבאנו לעיל:

"...אבל בעבור היות ביאתם במדבר סיני שמחה להם ויום טוב, ומעת צאתם ממצרים נכספים אליו [מצפים להר סיני], כי ידעו ששם יקבלו את התורה, כי משה הגיד להם מה שנאמר לו: '...תעבדון את האלקים על ההר הזה' [העבודה היא קבלת התורה]."

לאור דברי הרמב"ן נתאר את ציפיית בני ישראל למתן תורה, מיציאת מצרים עד יום זה, כאשר כל יום שעבר הגביר יותר ויותר את החשק והציפיה.

כדי להבין את גודל ציפייתם, נקדים ונתאר את האהבה של בני ישראל לה' בשעת יציאתם ממצרים כאשר היטיב עמם ושחררם מבית עבדים. אהבה זו עוררה את רצונם לשמוע את קול ה' ואת תורתו.

בני ישראל הבינו שמעמד כזה, בו כולם יחד ישמעו את קול ה' מתוך האש, לא היה כמותו מעולם ולא יהיה כמותו לשום עם אחר.

נתאר בהרחבה את ציפייתם של ישראל למתן תורה. כך נעורר אצל הילדים את הרצון לשמוע דברי תורה.

התשובה והאחזה במחנה ישראל

נאמר בפסוק ב: "וַיִּסְעוּ מֵרְפִידִים וַיָּבֹאוּ מִדְבַר סִינַי..."

כתב רש"י:

"למה הוצרך לחזור ולפרש מהיכן נסעו, והלא כבר כתב שברפידים היו חונים, בידוע שמשם נסעו, אלא להקיש נסיעתן מרפידים לביאתן למדבר סיני, מה ביאתן למדבר סיני בתשובה, אף נסיעתן מרפידים בתשובה".

לאור דברינו לעיל, נסביר שהציפייה דחפה את ישראל להיטהר ולעשות תשובה. התורה כתבה על הנסיעה מרפידים כדי לציין שבנסיעה זו עשו בני ישראל תשובה.

והספורנו כתב: "נסיעתם מרפידים היתה ככוונת בואם [מתוך רצון לבוא] למדבר סיני... כי ידעו ששם יעבדוהו...". לאור זאת נתאר לילדים את ההליכה מרפידים עד מדבר סיני כהליכה שלווה בציפיה וברצון רב להגיע למקום שבו תינתן התורה.

נאמר בהמשך הפסוק: "...וַיִּחַן שָׁם יִשְׂרָאֵל נֶגְדַת הָהָר"

על פסוק זה ידועים דברי רש"י בשם חכמינו ז"ל: "כאיש אחד בלב אחד", המתארים באופן מופלא את עצמת האהבה ששררה במחנה ישראל.

ברגעים מיוחדים אלו, רגעים של התרוממות גדולה, נעלמו כל אותן תכונות רעות הקיימות בדרך כלל בין בני אדם, כמו קנאה, גאווה,

מחלוקת וכדומה. כולם הרגישו מלאי אחוה ואהבה אחד כלפי השני -
"כאיש אחד בלב אחד".

נתאר לילדים את התנהגות בני ישראל זה לזה, כיצד הסירו את המחלוקת והקנאה מליבם, לא כעסו ולא התרגזו איש על רעהו, אלא נהגו בכבוד ובאהבה כאילו הם אחים ממש.

עליית משה הראשונה ודברי ה' אליו

נאמר בפסוק ג: "וּמֹשֶׁה עָלָה אֶל הָאֱלֹקִים..."

נסביר כדברי הרמב"ן, ש"משה עלה אל הר סיני, שעליו שכן הענין וכבוד ה'.

עלייתו זו של משה היתה עלייתו הראשונה להר, והיא היתה ביום השני לבואם למדבר סיני (ב' בסיון, כדברי רש"י).

נאמר בהמשך הפסוק: "...וַיִּקְרָא אֵלָיו ה' מִן הָהָר לֵאמֹר כֹּה תֹאמַר לְבֵית יִעֲקֹב וְתֹגִיד לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל"

רש"י הביא את דברי המכילתא, ש"בית יעקב" אלו הנשים ו"בני ישראל" אלו הגברים, ללמדנו שה' רצה לדבר עם כל העם, אנשים ונשים כאחד.

נשאל את הילדים, מדוע הקדים ה' את הנשים, נשמע את תשובותיהם, ולבסוף נביא את הסבר המהרש"א (סוטה כא ע"א) לשאלה זו:

"למה הקדים הנקבות לזכרים? ... שהיא תניד לבניהן שילמדו, ותטרח היא בלמידתם... לפי שהיא מצויה בביתה היא מוכנת מפי [יותר] לצוות בניה על כך".

כלומר כיוון שהנשים מתאמצות על חינוך ילדיהן לתורה ומוליכות אותם ללמוד תורה, זכו והקדימה אותן התורה לגברים.

נאמר בפסוק ד: "אַתֶּם רְאִיתֶם אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְמִצְרַיִם..."

כתב רש"י:

"לא מסורת היא בידכם, ולא בדברים [בשליח] אני משגר [שולח] לכם, לא בעדים אני מעיד עליכם אלא אתם ראיתם [בעצמכם]... על כמה עבירות היו חייבין לי [המצרים] קודם שנזדווגו [התחברו] לכם, ולא נפרעתי [הענשתי] מהם אלא על ידכם".

כלומר ה' לא העניש את המצרים על חטאים שעשו לפני שבאו בני ישראל למצרים, אלא הענישם רק כאשר פשעו כלפי בני ישראל. בכך הראה ה' לבני ישראל את אהבתו אותם ודאגתו המיוחדת להם, כפי שמבאר אור החיים:

"...גם בזה הראה בחינת האהבה והחיבה, שכל זה עשה בשבילנו, הרעיש כל הבריאה ואבר אומה אחת בשבילנו, ולצד זה יתלהב אדם בחיבת הבורא אשר הפליא חסדו להם...".

נאמר בהמשך הפסוק: "...וְאִשָּׁא אֶתְכֶם עַל פְּנֵי נְשָׂרִים..."

נשאל את הילדים: היכן נשא אותנו ה' על כנפי נשרים, ומהי כוונת משל זה?

נביא שני פירושים:

א. רש"י ביאר שהפסוק מדבר על הקלות והמהירות שבהן התאספו ישראל במצרים: "זה יום שבאו ישראל לרעמסס, שהיו ישראל מפורזין בכל ארץ גושן, ולשעה קלה כשבאו ליסע ולצאת [לצאת ממצרים], נקבצו כולם לרעמסס". כלומר מהירות ההתאספות של בני ישראל מכל קצווי ארץ גושן בדרך נס, נמשלה לנשיאה על כנפי נשרים.

גם בפרשת בא (שמות יב, לז) הביא רש"י פסוק זה, אולם שם הסבירו ביחס לנס שהתרחש בנסיעת ישראל מרעמסס לסוכות, וכך כתב: "מרעמסס סכתה - מאה עשרים מילים היו [מרעמסס לסוכות] ובאו שם [לסוכות] לפי שעה, שנאמר 'ואשא אתכם על כנפי נשרים'". כלומר מהירות הגעת בני ישראל מרעמסס לסוכות בדרך נס, נמשלה לנשיאה על כנפי נשרים.

ב. בהמשך הדיבור מדבר רש"י על חיבת ה' לישראל: "בנשר הנושא גוזליו על כנפיו, שכל שאר העופות נותנים את בניהם בין רגליהם, לפי שמתיראין [מפחדים] מעוף אחר שפורח על גביהם, אבל הנשר הזה אינו מתירא אלא מן האדם [הציד], שמא יזדקק בו חץ, לפי שאין עוף אחר פורח על גביו, לכך נותנן על כנפיו, אומר: מוטב יכנס החץ בי ולא בכני. אף אני [ה'] עשיתי כן, 'ויסע מלאך הא-להים וגו' ויבא בין מחנה מצרים' וגו', והיו מצרים זורקים חצים ואבני בליסטראות והענן מקבלם". כלומר הגנת ה' על עמו ישראל, נמשלה להגנה של נשר על גוזליו.

נאמר בהמשך הפסוק: "...וְאַבָּא אֶתְכֶם אֵלַי"

בתחילת הסברנו נביא את פירוש אבן עזרא המבאר מה כוונת הפסוק באומרו "אֵלַי": "שכבודו [של ה'] ירד בהר הזה, והוא הר הקודש", כלומר ה' יביאנו אל מקום ההר, שם ישרה שכינתו.

לאחר פירוש זה נביא את פירוש אונקלוס (מובא ברש"י): "וקריבית יתבון לפולחני", כלומר קירבתי אתכם לעבודתי, לקבל את תורתני בהר סיני.

נאמר בפסוק ה': "וְעַתָּה אִם שָׁמְעוּ בְּקוֹלִי וְשָׁמְרְתֶם אֶת בְּרִיתִי...". כוונת הפסוק שתשמעו בקולי במתן תורה, לקבל עליכם את התורה שהיא נקראת "בריתי".

נאמר בהמשך הפסוק: "...וְהָיִיתֶם לִי סִגְלָה מִכָּל הָעַמִּים ..."

נסביר כי 'סגולה' היא דבר חביב ויקר. כך תרגם אונקלוס: "ותהון קדמי חביבין" - שתהיו לפני חביבים. ורש"י כתב:

"אוצר חביב, כמו 'וסגלת מלכים' - כלי יקר ואבנים טובות שהמלכים גונזים אותם, כך אתם תהיו לי סגולה משאר אומות... והם [שאר האומות] בעיני ולפני לבלום".

והאבן עזרא כתב: "ומלת סגולה דבר נכבד ונחמד ולא ימצא אחר כמוהו".

בהקשר זה נביא את דברי המכילתא דרבי שמעון (כאן):

"...אף על פי שכל העולם כולו למי שאמר והיה העולם, אינו מחנב אלא [את] ישראל, ולמה? שלקחם ממצרים ופדאם מבית עבדים".

נאמר בהמשך הפסוק: "...כי לי כל הארץ"

נבאר כרשב"ם שכתב: "וכל העמים שלי, ולא בחרתי כי אם אתכם לבדכם".

נאמר בפסוק ו: "וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי מְמַלְכֵת כְּהֲנִים וְגוֹי קְדוֹשׁ אֱלֹהֵי הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תִּדְבַר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל"

נשאל את הילדים: מה כוונת הביטוי "מְמַלְכֵת כְּהֲנִים", הרי לא כל ישראל כהנים?

נגיע עמהם למספר תשובות:

א. רש"י: "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים - שרים" - כלומר אנשים נכבדים וחשובים.

ב. רמב"ן: "ותהיו ממלכת משרתי" - כלומר תהיו משרתי ה' העובדים אותו בתורתו ובמצוותיו, כמו כהנים המשרתים והעובדים לפני ה' במשכן.

ג. ספורנו: "...כי תהיו ממלכת כהנים, להבין ולהורות לכל המין האנושי לקרוא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד... וכאמרו 'כי מציון תצא תורה'". כלומר אתם תלמדו את אומות העולם לעבוד את ה', כמו שתפקיד הכהנים ללמד את ישראל.

הרחבת הלימוד סביב פסוקים אלו תפגיש את הילדים עם אהבת ה' לעמו וחביבותם לפניו.

מסירת משה לעם את דברי ה' ותגובת העם

נאמר בפסוק ז: "וַיִּבֹא מֹשֶׁה וַיְקַרְא לְזִקְנֵי הָעָם וַיִּשֶׂם לִפְנֵיהֶם אֵת כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר צִוָּהוּ ה'"

בפסוק זה נדגיש שתי נקודות:

האחת: יראת ה' של משה, שמסר את כל הדברים בדיוק כפי שאמר לו ה', וכך כתב **בעל הליקוטים** (בחומש "רב פנינים"):

"הנה משה עליו השלום שם לפני הזקנים... אותם הדברים בעצמם ככתבם ובלשונם בלי שינוי, כאמרם ו"ל במכילתא: 'אלה הדברים - שלא תפחות ולא תוסיף', כלומר לא לבר שלא לפחות מן המצוות ולא להוסיף עליהן, גם בלשון הדיבורים לא תפחות ולא תוסיף".

כלומר ה' ציוה את משה למסור את דבריו מילה במילה, בלא לשנות דבר, וכך עשה משה.

השניה: חכמתו וצדקותו של משה, שקרא קודם כל לזקני העם. וכך כתב **אור החיים**:

"הנה נתחכם משה רבנו עליו השלום בשליחותו לעשותה בהתבוננות, כי ירא ופחד לבדו דלמא [שמא] תארע תקלה בדבר [בקבלת התורה] שהוא תכלית הכל ועיקר העולם... שמא חס וחלילה לא יקבלו ישראל את התורה, ונתחכם... ולא דבר לכללות העם עד שקרא לזקנים והושיבם לפניו, וכל ישראל יחד שומעים דברי משה, אלא שהקביל הדברים לפני הזקנים, והועיל בזה כדי שלא יתחילו להשיב למשה אלא הזקנים ולא כללות העם, כי חש [חשש] דלמא [שמא] חס וחלילה יענו מהעם תשובה שלא כהוגן, מה שאין כן הזקנים, מובטח הוא בהם שתשובתם תהיה כהוגן, ואחר ששיבו הזקנים כהוגן, העם יטו אחריהם...".

כלומר משה מסר תחילה את דברי ה' לזקנים, כשכל העם עומד מאחריהם ושומע, מפני שהיה בטוח שהזקנים יקבלו ברצון ובשמחה את דברי ה', ורצה שתגובתם זו תשפיע על כל העם לקבל את הדברים ברצון.

נאמר בפסוק ח: "וַיַּעֲנוּ כָּל הָעָם יַחְדָּו וַיֹּאמְרוּ כָּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה...". כל העם, גדולים וקטנים, אמרו יחדיו "נַעֲשֶׂה", דבר המראה על השתוקקותם הרבה של בני ישראל כולם, ללא יוצא מן הכלל, לקבל עליהם את דבר ה'. וכך כתב הרמב"ן: "...וַיַּעֲנוּ כָּל הָעָם יַחְדָּו וַיֹּאמְרוּ - לְמַקְטוֹן וְעַד גְּדוֹל...".

על השתוקקותם הרבה של בני ישראל לקבל את דבר ה' עומד גם אור החיים, המבאר שהעם רצה להראות שהוא מקבל את כל דברי ה' ברצון ובלב שלם ואיננו זקוק לחיזוק מהזקנים:

"...ולא הניחו לזקנים להשיב תחילה, וענו כל העם יחדו 'כל אשר דבר ה' נעשה', מדעתנו השלימה וברצוננו הפשוט...".

ובהמשך דבריו שם כתב:

"...והנה הראו בני ישראל את עוצם אחדותם והשוואת רצונם באלקיננו, כי שישים רבוא אמרו בהשוואת דיבור אחד, כאומרו - 'יחדיו' ולא נתאחר אחד מהם ולא קדם אחד לחברו, ולא שינה אחד מהם להשיב בנוסף אחר, אשרי עולם שאומה זו בתוכו".

הרצון הגדול אליו התעלו ישראל נבע מתוך הכרה בגדולתו של ה', הכרה שהלכה והתגבשה בקרב בני ישראל מאז יציאתם ממצרים באותות ובמופתים. בני ישראל ראו כמה גדולה אהבת ה' אותם עד ששינה כל מעשה בראשית בעבורם, והיו מלאי הכרת טובה על כל אשר גמלם.

נערוך עם הילדים סקירה של האותות והמופתים שעשה ה' לישראל מאז היותם במצרים ועד הגיעם למרגלות הר סיני, ובמקביל נזכיר את כל הטובות שגמלם. בכך ניצור אצל הילדים הזדהות עם המעמד המיוחד הזה בו עמדו ישראל יחד ואמרו "כָּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה".

העצמת נכונותם של בני ישראל לשמוע את דברי ה' ולקבל את דבריו, תרשים את הילדים ותחזק את רצונם לשמוע בקול ה'.

משה אומר לה' את דברי העם

נאמר בהמשך הפסוק: "...וַיֹּשֶׁב מֹשֶׁה אֶת דְּבָרֵי הָעָם אֶל ה'..."

כתב רש"י: "...ובי צריך היה משה להשיב [להודיע לה' את תשובת העם, הרי ה' יודע הכל]? אלא בא הכתוב ללמדך דרך ארץ ממשה, שלא אמר הואיל וידע מי ששלחני, איני צריך להשיב". כלומר התורה רוצה ללמדנו שאדם שנשלח לומר לאחרים דברים, עליו לחזור אל השולח ולספר לו מה נאמר לו.

גם אור החיים נדרש לקושי זה שבפסוק וכתב: "...ולא להודעה [משה לא בא להודיע לה' את תשובת העם, שהרי ה' יודע הכל], אלא נתכוין בזה לפאר לדומם עם בני ישראל על כמה בחינות טובות אשר תגיד אופן התשובה...". כלומר משה בתשובתו לה' התכוון לשבח את עם ישראל לפני ה' (ואף על פי שגם זה ידוע לפני ה'), יתכן שכוונת אור החיים לומר שהדבר בא לחיזוק העם, שיראה עד כמה חשובים דבריו לפני ה'.

בכל פגישה עם שאלה על ידיעת ה', נמנע מלהעלות את השאלה בפני הילדים ולדון בה, וגם כאן נסביר בתמימות ובפשטות, קודם את דברי רש"י ואחר כך את דברי אור החיים.

ההכנה למתן תורה, ההתקדשות והגבלת העלייה להר (פסוקים ט-טו)

גודל נבואת משה

נאמר בפסוק ט: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הִנֵּה אָנֹכִי בָּא אֵלֶיךָ בְּעַב הָעָנָן בְּעָבֹר יִשְׁמַע הָעָם בְּדַבְרֵי עֲמֹד וְגַם בְּךָ יֵאֱמִינוּ לְעוֹלָם..."

ה' אומר למשה שהוא יבוא לדבר עמו במעמד כל העם, כדי שכל העם ישמעו את ה' מדבר עם משה, ובכך הם יאמינו בו. וכך נאמר במכילתא: "...מלמד שאמר הקב"ה למשה: הרי אני קורא לך מראש תהר [כלומר לעיני כל העם] ואתה עולה, שנאמר: 'ויקרא ה' למשה'..."

בעקבות דברים אלו כתב הרמב"ם (הלכות יסודי התורה ה, א):

"משה רבנו לא האמינו בו ישראל מפני האותות שעשה, שהמאמין על פי האותות יש בלבו דופי... ובמה האמינו בו? במעמד הר סיני שענינו ראו ולא זר ואזנינו שמעו ולא אחר... ואנו שמענו - 'משה משה'..."

כלומר הקב"ה עשה עם משה נס שלא עשה לשום נביא, ודיבר אליו לפני כל ישראל, כדי שכל העם יאמינו בנבואתו לעולם.
והרמב"ן הוסיף:

"...שתגש אתה אל הערפל בעבור ישמע העם דברי, ויהיו הם עצמם נביאים בדברי [על ידי שישמעו דברין] ולא שיאמינו מפני אחרים... וגם כך יאמינו לנצח בכל הדורות, ואם יקום בקרבם נביא או חולם חלום כנגד דבריך יחישוהו מיד, שכבר ראו בעיניהם ושמעו באזניהם שהגעת למעלה העליונה בנבואה..."

כלומר בני ישראל יתעלו למדרגת נבואה וישמעו את דברי ה' אל משה, ומתוך כך יבינו את מעלתו המיוחדת ויאמינו בו לעולם.

הנבואה היא דבר עמוק ומופשט, וקל וחומר נבואת משה, והילדים בתמימותם מעריצים את משה ונבואתו ואין להם ספק באמינותה, לכן אין צורך להרחיב בסוגיה זו. בכל זאת נדבר בקצרה על יתרונו של משה על פני שאר הנביאים (על פי דברי הרמב"ם והרמב"ן), שהתנבא לעיני כל ישראל וכן שכל ישראל ראו את מעלת נבואתו במעמד הר סיני.

לסיכום ניתן להביא (ולשיר) את מילות הפיוט "יגדל אלקים חי", שבו נאמר: "לא קם בישראל כמשה עוד נביא ומביט את תמונתו, תורת אמת נתן לעמו אל על יד נביאו נאמן ביתו, לא יחליף האל ולא ימיר דתו לעולמים לזולתו".

נאמר בפסוק ח: "...וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה אֶת דְּבָרֵי הָעַם אֶל ה'"

וכתב רש"י (בפסוק ט), על פי חכמינו ז"ל: "...שרצונם לשמוע ממך. אינו דומה השומע מפי המלך, רצוננו לראות את מלכנו". מדבריו אנו למדים על רצונו הגדול של העם לשמוע את דברי ה' ישירות מה'.

הציווי על קידוש העם

נאמר בפסוק י: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵךְ אֶל הָעָם וְקַדְּשֵׁתֶם הַיּוֹם וּמָחָר וּכְבַסוּ שְׂמֹלֹתֵיכֶם"

ה' מצווה את משה ללכת אל העם ולקדשם. מה פירוש 'וְקַדְּשֵׁתֶם'?

רש"י כתב: "וקדשתם - וזמנתם, שיכינו עצמם היום ומחר".

וכיצד יכינו את עצמם בימים אלו?

האבן עזרא כתב: "וקדשתם - שירחצו במים".

הרמב"ן כתב: "...שיהיו קדושים, שלא יגשו אל אשה ואל כל טומאה, כי הנשמר מן הטומאה יקרא מקודש..."

האלשיך כתב:

"ולא יעשו מהוראות חיצוניות ככיבוס בגדים ועיטוף לבנים, כי אם לקדש עצמם בפנים תחילה ואחר כך בחוץ, וזהו 'וקדשתם' את עצמם 'היום ומחר' להכשיר לבכם בתשובה פנימית, ואחר כך וכבסו שמלותם".

והאברבנאל כתב:

"ואפשר שהיה בכלל ההכנה והקדושה, שלא ישתדלו [יעסקו] באותם הימים במקח ובממכר ולא במלאכות, רק ישתדלו ויעיינו תמיד בנפלאות ה' אשר עשה עמם, ולשמוע חכמה ומוסר מפי זקניהם וחכמיהם".

לסיכום דברי הפרשנים נאמר שההתכוננות למעמד הגדול צריכה היתה להיעשות בשני תחומים, פנימי וחיצוני: הפנימי - טהרת הלב,

תשובה, עיון בנפלאות ה' ושמיעת דברי מוסר מהחכמים, והחיצוני - רחיצה, כיבוס בגדים, הישמרות מטומאה ומיעוט במלאכה, כשעל הצד הפנימי להיעשות לפני הצד החיצוני.

נביא בפני הילדים את הפירושים השונים, ובכך נעצים את היום הגדול של מתן תורה המצריך הכנה גדולה - הכנה הכוללת התקדשות פנימית וחיצונית.

את הפרישה מהאישה לא נזכיר כעת אלא בפסוק ט"ו, שם מוזכר הדבר במפורש, מפני שהיא עניין של צניעות וכן עניין שקשה להסבירו לילדים. משום כך גם לא נזכיר את דברי רש"י בפסוק הבא העוסקים בפרישה מאישה.

הציווי על ההכנה למעמד הר סיני והגבלת העלייה להר

נאמר בפסוק יא: "וְהָיוּ נְכֹנִים לַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי כִּי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי יֵרֵד ה' לְעֵינֵי כָל הָעָם עַל הַר סִינַי"

כתב הנצי"ב בפירושו העמק דבר:

"...אם כן פירוש 'והיו נכונים' היינו שיכינו עצמם לראות ולשמוע פלאות, כדי שלא יצאו מדעתם במראה נפלא ובקול נפלא פתאום...".

כלומר ה' רצה שבני ישראל ידעו שמעמד זה יהיה בדרך נס ופלא, דבר מופלא שכמוהו לא היה, ושבני ישראל יכינו עצמם לכך ולא יבהלו (כיוון שילדים רכים לא נפגשים בחייהם עם חוויות המוציאות אותם מדעתם, לא נזכיר את דברי הנצי"ב "כדי שלא יצאו מדעתם").
נביא את דברי רש"י בשם המכילתא: "לעני כל העם - מלמד שלא היה בהם סומא, שנתרפאו בולם".

נכוון את הילדים למילה "כל", ממנה למדו חכמינו ז"ל שלא נשאר אפילו עיור אחד, ונסביר שאותם העיורים ושאר בעלי מומין שהתרפאו

במעמד הר סיני נפגעו במצרים בעבודת הפרך, וכך אמרו חכמים
במדרש תנחומא (יתרו ח):

"...כשיצאו ישראל ממצרים היו בהן בעלי מומין מעבודת הפרך,
 שהיו עושין כמיט ובלבנים, והיתה האבן נופלת עליו מן הבנין
 ושוברת ידו וקוטעת רגלו. אמר הקדוש ברוך הוא: אינו דין שאתן
 את תורתי לבעלי מומין...".

נאמר **בפסוקים יב-יג**: "וְהִגַּבְלֹתָ אֶת הָעַם סָבִיב לְאֹמֶר הַשְּׁמֵרוּ לְכֶם
 עֲלוֹת בְּהָר וְנִגַּע בְּקִצְהוּ כָּל הַנִּגַּע בְּהָר מוֹת יוֹמָת. לֹא תִגַּע בּוֹ יָד כִּי סָקוּל
 יִסְקַל..."

פירש **האבן עזרא**: "מלת 'בו' שבה [מתייחסת] אל האדם הנוגע בהר
 [כלומר אסור לגעת באדם שעלה בהר], והטעם לא יכנס אדם אחריו
 לתפסו, רק יסקלוהו הרואים ממקום מעמדם מיד..." (וכך פירש גם הרשב"ם).
 כלומר אם אדם יעבור ויעלה להר, אין להיכנס לשטח ההר לתופסו,
 אלא בני ישראל יסקלוהו מרחוק.

חומרת העונש נובעת מחומרת המעשה - עלייה אל מקום שכבוד ה'
 שוכן עליו באש. נסביר לילדים שה' אוהב מאד את בני ישראל ולא
 רוצה שימותו, ועל כן הוא מזהירם מראש שלא יתקרבו להר.

נאמר **בפסוק יד**: "וַיִּרֶד מֹשֶׁה מִן הָהָר אֶל הָעָם..."

כתב **רש"י** בשם המכילתא: "מלמד שלא היה משה פונה לעסקיו, אלא
 [הלך] מן ההר אל העם".

נשאל את הילדים, אלו תכונות טובות של משה עולות מדברי רש"י
 אלו ונגיע ל:

א. **זריזות גדולה** לקיים את דבר ה'.

ב. **התמסרות למען עם ישראל** תוך ויתור על ענייניו האישיים.

התקדשות העם

נאמר בהמשך הפסוק: "...וַיִּקְדַּשׁ אֶת הָעָם וַיְכַבְּסוּ שְׂמֹלֹתָם"

כתב הנצי"ב: "...ובזה היה משה מועיל [מצליח להשפיע על העם] בדברים החוצבים להבות אש קדושה וטהרה, עד שנכנסם בלבנם ונתקדשו".

כלומר משה מסר לעם את כל דברי ה' על ההכנות הנדרשות לקראת מתן תורה מתוך התרגשות רבה, כשהוא מלא חרדת קודש, עד שדבריו פעלו על בני ישראל ודחפו אותם להתכונן בכל כוחם למעמד הנשגב. על פי האמור בפסוק י', העם עשה הכנות גופניות, כמו כיבוס הבגדים, רחיצה והישמרות מטומאה, וגם הכנות נפשיות ורוחניות, כמו טהרת הלב ותשובה, עבודה על המידות ובכללן ריבוי אהבה ואחוה בין איש לרעהו ("ויחן שם ישראל" - באחוה, כאיש אחד בלב אחד). על כן, בלמדנו פסוק זה, נתאר לילדים בצורה חיה את דברי משה "החוצבים להבות אש" ואת התכונה הרבה במחנה בעקבותיהם: כל העם עסוק בכיבוס הבגדים וברחיצה מתוך רצון לכבד את המאורע - ממעט במלאכות ונשמר מטומאה, כל אחד מתאמץ להרבות אהבה ואחוה בין איש לרעהו, לעיין בנפלאות ה', לשמוע דברי מוסר מהחכמים ולשוב בתשובה מכל חטא ועוון, הכל מתוך רצון להיות זך וטהור לקראת המעמד הגדול - מעמד הר סיני.

נשתדל שתיאור זה ירשים את הילדים, ויעורר את רצונם להיות דבקים בתורה.

נאמר בפסוק טו: "וַיֹּאמֶר אֶל הָעָם הֲיוּ נִכְנָים לְשִׁלְשֵׁת יָמִים אֶל תִּגְשׁוּ אֶל אֲשֶׁה"

מכיוון שילדים לא יבינו מדוע אסרה תורה גישה אל אישה בשלושת ימים אלו, נפרש "אֶל תִּגְשׁוּ אֶל אֲשֶׁה", שלא להתעסק עמה לא במשכב

ולא בשיחה של חולין, וכמו שנזכר בדברי הנצי"ב: "...שלא תהא מרבה שיחה עם אשה...", משום שלקראת מתן תורה יש לפסוק מכל עיסוק בענייני העולם ובענייני חול.

וכעין זאת כתב האברבנאל:

"...ואפשר שהיה בכלל ההכנה והקדושה, שלא ישתדלו [יעסקו] באותם הימים במקח ובממכר ולא במלאכות, רק ישתדלו ויעיינו תמיד בנפלאות ה' אשר עשה עמם, ולשמוע חכמה ומוסר מפי זקניהם וחכמיהם".

נמצא שמעבר לציווי הפרטי ביחס לאישה, יש כאן ציווי כללי לא לעסוק בענייני העולם ובענייני חולין.

התייצבות העם בתחתית ההר

ואזהרת ה' על ההגבלה (פסוקים טז–כה)

התייצבות ישראל בתחתית ההר ביום השלישי

נאמר בפסוק טז: "וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בְהִיט הַבְּקָר וַיְהִי קֶלֶת וּבָרְקִים וְעָנָן כָּבֵד עַל הָהָר וְקֹל שֹׁפָר חֲזָק מְאֹד וַיַּחֲרֹד כָּל הָעָם אֲשֶׁר בְּמַחֲנֵהוּ"

ארבעה פלאים עשה ה' באותו הבוקר: קולות, רעמים וברקים (מדובר בימי הקיץ של חודש סיון בהם אין רגילים לראות רעמים וברקים), ענן כבד על ההר, וקול חזק של שופר (בלא אדם התוקע).

הקולות והברקים, הערפל ומראות האש פעלו על העם והחרידו אותו. וכך כתב הנצי"ב בהעמק דבר: "...אלא באו כד... להחריד לכבם, היינו כדי למרק טבע גופם...", כלומר למרקם ולזככם מהטבע החומרי ומן התאוות. כמובן מירוק הטבע החומרי הוא מושג מופשט לילדים בגיל צעיר, ועל כן נעדיף לומר שכל אלו באו להכניס בליבם של ישראל אווירה מיוחדת ומרוממת של יראת ה'.

באותו בוקר היו בני ישראל מלאי התרגשות בידועם כי עומדים הם לפני מעמד מרומם שלא היה כמותו מאז בריאת שמים וארץ. הם הכינו את עצמם לשמוע את קול ה' חוצב הלהבות, כך שיוכלו להחזיק מעמד. לשם כך טיהרו את ליבם עד שחפצו לשמוע את דברי ה' בכל מאדם.

נאמר בפסוק יז: "וַיֵּצֵא מֹשֶׁה אֶת הָעָם לְקִרְאֵת הָאֱלֹקִים מִן הַמִּצְּחָה..." רש"י כתב בשם המכילתא: "מגיד שהשכינה יצאה לקראתם כחתן היוצא לקראת בלה..."

חכמים למדו זאת מהמילה "לקראת", שמשמעותה ששני הצדדים הולכים זה לקראת זה, כפי שדייק השפתי חכמים ברש"י.

לא נביא לימוד זה לילדים, כיוון שפשוטו של מקרא הוא שרק העם יצא לקראת ה', וגם מלשון הפסוק נראה שכבוד ה' שכן בהר ולא זו ממנו. בנוסף, המשל של חתן וכלה עלול להתקבל כהגשמה למי שלא מעמיק בו.

עם זאת, לאור דברי חכמינו ז"ל אלו, נדבר עם הילדים על אהבת ה' לעמו ושמחתו לדבר עמהם. נאמר לילדים שה' שמח מאד כשראה שבני ישראל יצאו לקראתו, כי אהב אותם אהבה רבה ורצה לדבר עמהם (כפי שהזכרנו בשם אור החיים שעמד על עוצמת חיבתו של ה' לישראל וגודל חשקו לתת להם את התורה, וכן הזכרנו את דברי האלשיך שכתב שגדולה מאד אהבת ה' אלינו, כי יותר חפץ בנו לקרבנו אליו מאשר חפצנו להידבק בו).

נאמר בהמשך הפסוק: "...וַיֵּצֵבוּ בְּתַחְתֵּית הָהָר"

נפרש כפשוטו, כפי שכתב רש"י: "ברגלי ההר", וכך תרגם אונקלוס: "בשיפולי תורא" - במורד ההר.

על פסוק זה ידועים דברי הגמרא במסכת שבת (פח ע"א): "...מלמד שכפה הקב"ה עליהם את ההר כניגית..."

בשלב זה לא נביא לילדים דברים אלו, מפני שהמשמעות הפשוטה של המילים "בְּתַחְתֵּית הָהָר" איננה מתחת להר ממש. כמו כן נעדיף כעת לדבר בשבחם של ישראל ולהדגיש את רצונם העז לקבל את התורה,

כפי שעולה מדבריהם "כֹּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה" (פסוק ח), בעוד שהדיבור על כפיה עלול להפחית משבחם של בני ישראל (הסתירה שבין אמירת "נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע" לבין כפיית ההר כגיגית נדונה בהרחבה בראשונים. נשאר דיון זה לגיל בוגר יותר).

האם ישראל שמעו את כל הדיברות מפי ה'?

נאמר בפסוק יט: "וַיְהִי קוֹל הַשֹּׁפָר הוֹלֵךְ וְחֹזֵק מְאֹד מֹשֶׁה יְדַבֵּר וְהָאֱלֹקִים יַעֲנֶנּוּ בְקוֹל"־

פסוק זה הוא אחד מהפסוקים הקשים בחומש שמות. רש"י הסביר שפסוק זה מדבר על עשרת הדיברות אותם היה משה משמיע לעם, וכך כתב:

"משה ידבר - בשהיה משה מדבר ומשמיע הדיברות לישראל, שהרי לא שמעו מפי הגבורה אלא 'אנכי' ולא יהיה לך, והקב"ה מסייע לתת בו כח להיות קולו מגביר ונשמע".

כלומר לפי רש"י את שני הדיברות הראשונים שמע העם מפי ה' ואילו את שאר הדיברות שמעו העם מפי משה, ופסוק זה מדבר על שאר הדיברות.

אולם הרמב"ן בספר דברים פירש, שכל עשרת הדיברות נאמרו לישראל מפי הגבורה, וכך גם פירש בעל עקדת יצחק בפרשתנו, שבני ישראל שמעו את כל עשרת הדיברות מפי ה', אלא שהיה הבדל בין שמיעת שני הדיברות הראשונים לשמונה שאחריהם, שאת השניים הראשונים אמר ה' לישראל באופן ישיר, פנים אל פנים, ואילו בשאר הדיברות שמעו את ה' רק דרך קולו.

וכך כתב העקדת יצחק:

"לפי מה שמקובל באומה [שבני ישראל שמעו מפי ה' את כל עשרת הדיברות]... כמו שנתפרסם ממשט הכתובים האומרים זה בפירוש, כי מיד שסיים כל עשרת הדברים נאמר: 'את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם...' ולא הנדיל בין קצת לקצת... ואיך

יאמר כי [רק] 'אנכי' ו'לא יהיה' מפי הגבורה שמענום?... ועל כל פנים חלילה לנו להאמין כי חכמי האמת והצדק [חכמינו ז"ל בגמרא] יטילו שום ספק במה שיראה בזה מפרסום הכתובים, ולהטיל פגם וחסרון במה ששמעוהו [כל ישראל] במעמד הנורא ההוא... אלא ודאי כוונתם [של חכמינו ז"ל בגמרא] בזה המאמר הוא זולת מה שחשבוהו... השני דיבורים הראשונים ששמעום מפי הדיבור פנים בפנים לגמרי, והוא כמדבר עצמו אל זולתו אשר לפניו... השמונה דברות ששמעום מפי הדיבור גם כן, אבל יצא הקול כאילו הוא אמצעי שמדבר ביניהם..."

אנו נלמד את הילדים, שבני ישראל שמעו את כל עשרת הדיברות מפי ה', כפירוש הרמב"ן והעקדת יצחק, ולא נחלק באופן השמיעה של הדיברות בין השניים הראשונים לשמונה האחרונים. דבר זה הוא גם פשוטם של המקראות, כאן ובפרשת ואתחנן (כפי שהביא העקדת יצחק).

בגיל בוגר יותר נעמיק בסוגיה רחבה זו, נביא את דברי רש"י והגמרא במסכת מכות (כד ע"א), וכן את דברי הרמב"ן והעקדת יצחק. מכיוון שאיננו מסבירים פסוק זה כרש"י, שמדובר פה על שמיעת עשרת הדיברות מפי משה, נפרש את הפסוק כדברי הרמב"ן שמדובר על ההכנות שקדמו למתן תורה, ופירושו שמשה דיבר אל בני ישראל, וה' ענה בקול רם, כלומר המשיך לצוותו מה יעשה. וכך כתב הרמב"ן:

"...ומשה עלה למעלה, קרוב לראש ההר... ומדבר עם ישראל להורותם מה יעשו, וישראל שומעים קול אלקים שעונה אותו ויצונו, והם לא יבינו מה יאמר לו, ויצוה אותו בצוואות האמורות אחר כך בפרשה - 'רד הער בעם...', 'לך רד ועלית אתה ואהרן עמך...', והיה זה קודם מתן תורה..." (וראה המשך דבריו שם).

נציין כאן את גדולתו של משה, שלא היה עוד נביא כמותו - בעוד נבואת הנביאים כולם היתה נסתרת מעין כל, אצל משה - כל ישראל

שמעו שה' מדבר אלי, כפי שהזכרנו לעיל (פסוק ט). דברים אלו נאמר גם על הפסוק הבא (פסוק כ): "...וַיִּקְרָא ה' לְמֹשֶׁה אֶל רֹאשׁ הַהָר...". ה' קורא למשה והעם שומעים ורואים את גדולתו.

דברי ה' על ההגבלה סביב ההר ותשובת משה

נאמר בפסוק כא: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה רַד הָעֵד בְּעַם פֶּן יִהְרְסוּ אֶל ה' לְרָאוֹת...".

נציין שוב את אהבתו ודאגתו של ה' לישראל - ה' מזרז את משה לרדת ולהזהיר את העם שוב שלא יתקרבו לראות כדי שלא ימותו.

נאמר בהמשך הפסוק: "...וַנִּפְל מִמֶּנּוּ רַב"

על פי פשוטו של מקרא כוונת הפסוק שיפלו מהעם רבים. יחד עם זאת, נביא את דברי רש"י בשם המכילתא, המראים את אהבת ה' הגדולה לכל אחד ואחד מישראל: "כל מה שיפול מהם, ואפילו הוא יחידי, חשוב לפני רב".

נאמר בפסוק כג: "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל ה' לֹא יוּכַל הָעָם לַעֲלֹת אֶל הַר סִינַי כִּי אַתָּה הַעֲדַתָּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַהָר הַזֶּה וְקָדְשְׁתָּו"

פסוק זה קשה מאד להבנה. אנו נסביר על פי הרשב"ם, המפרש את דברי משה בדרך שאלה: ה' ציוה בתחילה (פסוק יב) שלא יעברו ישראל את הגבול ולא יעלו אל ההר, ואילו בדבריו האחרונים אמר "...פֶּן יִהְרְסוּ אֶל ה' לְרָאוֹת...". שאלתו של משה היא: האם התכוון ה' לומר שאסור לראות את ההר אפילו ממרחק, או שרק אסור לעלות עליו? לשאלה זו ענה ה': "...וְהִכְהַנְיִם וְהָעָם אֶל יִהְרְסוּ לַעֲלֹת אֶל ה'..." (פסוק כד), כלומר הכוונה היתה שלא יעלו להר, אבל ראייה בלא עליה לא נאסרה.

נאמר בפסוק כד: "...לֶךְ רַד..."

רש"י בשם המכילתא כתב על פסוק זה: "לך רד - והעד בהם שנית, שמזרזין את האדם קודם מעשה [בפסוק יב, שלושה ימים קודם] וחוזרין ומזרזין אותו בשעת מעשה [כאן]".

נשאל את הילדים: מדוע צריך לרזז את האדם פעם שניה בשעת מעשה?

נגיע לכך שלעתים בשעת מעשה אדם עלול לשכוח את ההגבלות שעליהן נצטווה, ועל כן צריך להזהירו פעם שניה, ובפרט במעמד גדול זה, שבו היתה השתוקקות גדולה במיוחד מצד בני ישראל להתקרב ולראות את המראות הגדולים.

נאמר **בהמשך הפסוק**: "...וְעָלִיתָ אֹתָהּ וְאַהֲרֹן עִמָּךְ וְהַכֹּהֲנִים וְהָעָם אֵל יִהְיֶה לְעֹלֹת אֵל ה'..."

כתב רש"י:

"...אמור מעתה - אתה מחיצה [מקום נפרד] לעצמך, ואהרן מחיצה לעצמו, והכהנים מחיצה לעצמם. משה ניגש יותר מאהרן, ואהרן יותר מן הכהנים, והעם כל עיקר אל יחרסו..."

בלימוד זה נעצים אצל הילדים את מעלת משה רבנו מעל כולם, את מעלת אהרן על פני שאר הכהנים ואת מעלת הכהנים על פני שאר העם.

נאמר **בפסוק כה**: "וַיֵּרֶד מֹשֶׁה אֶל הָעָם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם"

מה אמר משה לעם?

כתב רש"י: "התראה זו", כלומר משה קיים את מצוות ה' והזהיר את העם שלא יעלו בהר.

הרגעים המיוחדים לפני מתן תורה

לסיכום הפרק, ולפני המעבר לשמיעת קול ה' ולמתן תורה עצמו, נתאר בפני הילדים את עמידת משה רבנו לפני העם כשהוא נושא דברים על גודל המעמד והשעה, ומתוך כך על החיוב לשמור את ציווי ה' ולא להתקרב להר סיני.

אחרי דברי משה עמדו בני ישראל בדריכות ובציפיה לשמוע את דברי ה'. ביחס לציפיה זו הבאנו מספר מקורות בפתח הפרשה. נוכל להזכירם שוב בקצרה: **במכילתא** אמרו: "רצוננו לראות את מלכנו", **ובמדרש שמות רבה**: "בשעה שעמדו ישראל על הר סיני לקבל את התורה היו מבקשין לשמוע את הדיברות מפי הקב"ה... כמו שנאמר: 'ישקני מנשיקות פיהו'". נשוב ונתאר לילדים את הציפיה הגדולה של העם לשמוע את קול ה', שאת גדולתו ורוב טובתו ראו באותות ובמופתים במצרים, על הים וכן בהליכתם במדבר. כל זאת עשה ה' לטובתם, להצילם ולהחיותם. מתוך רצון עז זה, הקשיבו בני ישראל לכל מילה ומילה באהבה ובחיבה, כפי שכתב **אור החיים**:

"ותמצא שאמרו ז"ל שכל דיבור ודיבור היה עומד על כל אחד מישראל, ואמר לו - 'תקבלני עליך', והוא אומר לו - 'הן', ומחבקו ומנשקו [כל אחד מבני ישראל חיבק ונישק כל דיבור ודיבור], ועולה [הדיבור] ומתעמר על ראשו".

לא נביא בכיתה את דברי אור החיים כמו שהם, מפני שהם מופשטים, אלא נלמד מהם על החיבה הרבה של בני ישראל לכל דיבור של ה', ונשתדל להעביר חיבה זו לילדים.

מתוך אהבה זו קיבלו עליהם בני ישראל ברצון כל מצוה ומצוה, וכך כתוב **במכילתא** (מובא ברש"י לפסוק א): "לאמר - מלמד שהיו עונין על הן - 'הן' ועל לאו - 'לאו'". כלומר על מצוות עשה, כמו: "אנכי", "זכור", "כבד את..." - ענו: 'הן', נקיימן! ועל מצוות לא תעשה, כמו: "לא יהיה...", "לא תשא..." - ענו: 'לאו', לא נעבור עליהן!

במהלך לימוד הדיברות נתאר לילדים את ההקשבה והחיבה לכל מילה ואת הקבלה של כל דברי ה' בחפץ לב וברצון שלם.

המסרים העולים מפרק יט

פתיחה: ההכנות למתן תורה

1. אהבת ה' לעמו - ה' ירד על הר סיני ודיבר עם ישראל פנים אל פנים.
2. מעלת בני ישראל - ישראל רצו לשמוע את ה' מדבר עמם והביעו רצונם לקיים את כל דברי ה' בשלמות.

הגעת ישראל להר סיני ועלייתו הראשונה של משה להר

1. מעלת בני ישראל - שמחתם כשהגיעו להר סיני שעליו תינתן התורה, ותשובתם לפני ה' מתוך ציפיה למתן תורה.
2. מעלת נשות ישראל - לנשים יש זכות גדולה מכיון שהן מתאמצות לחנך את ילדיהן לתורה ומוליכות אותם ללמוד תורה.
3. אהבת ה' לישראל - ה' בחר בישראל מכל העמים, העניש את המצרים והגן על ישראל בכל תקופת המדבר באותות ובמופתים.
4. מעלת משה רבנו - משה מסר לישראל את דברי ה' בדיוק כפי שנאמרו לו.
5. מעלת בני ישראל - אמרו כולם יחד, גדולים וקטנים, "כל אשר דיבר ה' נעשה".

ההכנה למתן תורה, ההתקדשות והגבלת העלייה להר

1. מעלת התורה - ההכנה לקבלת התורה דרשה עבודה גדולה במישור הפנימי ובמישור החיצוני:
במישור הפנימי - טהרת הלב, תשובה, עבודה על המידות, הגברת האהבה והאחווה בין איש לרעהו, עיון בנפלאות ה' ושמיעת דברי מוסר מהחכמים.

במישור החיצוני - רחיצה, כיבוס בגדים, הישמרות מטומאה, מיעוט במלאכה ומיעוט העיסוק בענייני חולין.

2. מעלת משה רבנו - משה ירד ישר מן ההר אל העם בשל זריזותו לקיים את דבר ה' ובשל נכונותו לוותר על ענייני הפרטיים למען ישראל.

פרק כ

בפרקנו שלושה נושאים עיקריים:

1. עשרת הדיברות
2. ראיית הקולות, תגובת העם ודברי משה
3. דברי ה' למשה לאחר מתן תורה

עשרת הדיברות (פסוקים א-יד)

רצון ה' לדבר עם ישראל

נאמר בפסוק א': "וַיְדַבֵּר אֱלֹקִים אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לְאֹמֶר"

כהשלמה למקורות שהבאנו על רצון ה' לדבר עם עמו ולתת להם את תורתו, נתאר כאן כמה חיכה ה' לשעה זו, כלשון **אור החיים**: "כי הוא יום המקווה לבורא... ומיום הכריאה הם [ה' וצבא השמים] יושבים ומצפים מתי יבואו בני ישראל מדבר סיני...".

והאלשיך כתב: "ומאשר גדלה מאד אהבתו יתברך אותנו היה למהר האלקים לעשותו".

על כך הוסיף **אור החיים**, שחיבה זו היתה כחיבת אב לבנו: "כי על בן אב את בן ירצה, על פיו ישק, להורות כי נפשו קשורה בנפשו".

לאור דברים אלה נתאר בפסוק זה את הציפייה של ה' לדבר עם עמו ואת האהבה והחיבה של ה' במהלך הדיברות עצמם.

יראת בני ישראל מה'

לצד האהבה הגדולה של ישראל לה' ושל ה' לישראל, נתאר גם את היראה שהיתה לבני ישראל משמיעת קול ה', כפי שמפורש בפרק הקודם בפסוקים ט"ז-י"ט:

וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בְּהִיט הַבְּקָר וַיְהִי קֹלֹת וַיְבַרְקִים וַעֲנַן כְּבֹד עַל הַהָר וְקוֹל שֹׁפָר חֲזָק מְאֹד וַיִּחַרְדוּ כָּל הָעָם אֲשֶׁר בַּמַּחֲנֶה. וְהָרַסִּינִי עֲשׂוֹן בְּלוֹ... וַיַּעַל עֲשׂוֹנוּ כְּעֲשׂוֹן הַכִּבְשָׁן וַיִּחַרְדוּ כָּל הַהָר מְאֹד. וַיְהִי קוֹל הַשֹּׁפָר הוֹלֵךְ וְחֲזָק מְאֹד...".

וכן נאמר בחומש דברים (ה, כב): "וַעֲתָה לְמַה נָּמוּת כִּי תִאֲכַלְנוּ הָאִשׁ הַגְּדֹלָה הַזֹּאת אִם יִסְפִּים אֲנַחְנוּ לְשָׁמֹעַ אֶת קוֹל ה' אֱלֹהֵינוּ עוֹד וּמָתָנוּ". ברוח פסוקים אלו נביא את דברי רש"י בתהלים (כט, ז) על הפסוק: "קול ה' חֲצַב לְהַבּוֹת אֲשׁ", שפירש שהכוונה לעשרת הדיברות: "ורבותינו פירשו שהיה הדיבור של עשרת הדיברות יוצא בלהבות אש מפיו [של ה']...". לפי רש"י בתהלים גם שאר הפסוקים במזמור מדברים על מתן תורה ומבטאים את כוח ה', כמו: "קול ה' בִּפְתָח קוֹל ה' בְּהִדְרָה", "קול ה' שֹׁבֵר אֲרָזִים".

לסיכום, נביא מספר נקודות עיקריות המבטאות את הקשר המיוחד בין ה' לישראל:

מצד הקדוש ברוך הוא	מצד בני ישראל
א) רצון ה' לדבר עם עמו.	א) רצונם לשמוע את קול ה'.
ב) אהבתו לעמו כאב לבן.	ב) אהבתם וקבלתם ברצון את דברי ה'.
ג) שמחה גדולה כביום חתונה.	ג) שמחתם בקבלת כל דיבר.
ד) קולו החוצב להבות אש.	ד) יראתם הגדולה בשעה ששמעו את דברי ה' מתוך האש.

לאחר ההכנות המרובות לקראת המעמד המופלא נקרא את עשרת הדיברות לאט ובקול רם, ולאחר מכן נשוב ונבאר דיבר אחר דיבר. לא נאמר לילדים את כל הנקודות המובאות לעיל בכל אחד מהדיברות כדי לא להעמיס ולהלאות אותם, אלא בכל דיבר נביא נקודה אחת או שתיים, כך שבלימוד כל הדיברות נעשיר את הילדים, ובכך יתקבלו הדברים בחיבה וברצון על ידם.

הדיבר הראשון

נאמר בפסוק ב: "אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים"

הדיבר הראשון בו פתח ה' את דבריו, הוא היסוד לכל דברי ה' בהמשך ולכל התורה כולה.

בדיבר זה מדבר ה' על החסד הגדול ביותר שעשה לבני ישראל - שהוציאם ממצרים ובחר בהם להיות לו לעם לדורות עולם, והוא יהיה מלכם. בכך הפכו ישראל להיות עבדי ה' וקיבלו על עצמם לשמור את כל דברי תורתו.

ובנוסף, עד עתה עשה ה' עם ישראל חסדים, אותות ומופתים, בלא שזכו לשמוע את דבריו, אבל כעת הוא מדבר עמהם פנים בפנים והם זוכים לשמוע את דבריו ממש, "אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ" המדבר עמכם, דבר המלמד על גודל אהבת ה' לעמו.

על פי דברי חכמינו ז"ל שהבאנו (שישראל אמרו על 'הן' - 'הן'), נדגיש בדיבר זה את קבלת מלכות ה' שקיבלו ישראל עליהם עתה בלב שלם. קבלה זו היא המפתח לכל קבלת עול מלכות שמים במשך הדורות כולם (ראה דברי רבי יהודה הלוי בספר הכוזרי א, יא).

הדיבר השני

נאמר בפסוקים ב-ה: "...לא יהיה לך אֱלֹקִים אֲחֵרִים עַל פְּנֵי. לֹא תַעֲשֶׂה לְךָ פֶסֶל וְכָל תְּמוּנָה... לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תַעֲבֹדֵם..."

בדיבר זה ישנם ארבעה איסורים: לא לקבל, אפילו בלב, שום כוח אחר לאלה, לא לעשות פסל, לא להשתחוות לו ולא לעבוד אותו בשאר עבודות, כמו הקטרה.

על פי דברי חכמינו ז"ל שהבאנו ושישראל אמרו על 'לאו' - 'לאו', נדגיש בדיבר זה שבני ישראל קיבלו עליהם ברצון שלא לעבוד עבודה זרה, והכירו שה' לבדו הוציאם ממצרים ולא שום אל אחר.

נאמר בהמשך הפסוק: "...פֶקֶד עֵזַר אֶבֶת עַל בְּנֵים עַל שְׁלֵשִׁים וְעַל רְבַעִים לְשָׁנָיִ"ל

כתב רש"י: "לשנאי - כתרנומו, כשאוחזין [הבנים] מעשה אבותיהם בדיהם", כמו עבודה זרה, אבל אם הבנים עוזבים את דרך אבותיהם והולכים בדרך ה', הקב"ה לא יענישם על מעשי אבותיהם אלא יתן להם שכר טוב, כמו חזקיהו המלך שעבד את ה' ולא הלך בדרך אחז אביו.

נאמר בפסוק ו: "וְעָשָׂה חֶסֶד לְאֱלֹפִים לְאוֹהְבֵי וּלְשֹׂמְרֵי מִצְוֹתַי"

אוהבי ה' הם אלו שמקיימים את מצוות ה' מתוך אהבה, ושכרם גדול מאד, וכך אמרו חכמים במסכת סוטה (לא ע"א):

"...גדול העושה מאהבה יותר מן העושה מיראה, שזה [העושה מיראה] תלוי [שכרו] לאלף דור, וזה [העושה מאהבה] תלוי לאלפים דור, הכא [כאן] כתיב: 'לאלפים אוהבי ולשומרי מצוותי' והתם [שם - דברים ז, ט] כתיב 'ולשומרי מצוותי לאלף דור'..."

וברבנו בחיי: "עושיין לשמן הם שעושים מאהבה...". כלומר העושים את המצוה לשמה הם הנקראים אוהבי.

ובעניין השכר כתב רש"י (על פי הגמרא לעיל): "...נמצאת מידה טובה

יתירה על מידת פורעניות אחת על חמש מאות, שזו [מידת פורענות] לארבעה דורות [פוקד עון אבות... ועל רבעים] וזו [מידה טובה] לאלפים".

נרחיב בלימוד פסוק זה, ובכך נחזק אצל הילדים את האהבה והשמחה בעשיית המצוות ובהודיה לה' על שכרו הטוב לאוהביו.

הדיבר השלישי

נאמר בפסוק ז: "לא תשא את שם ה' אלקיך לשוא..."

פירושו, שלא נשבע בשם ה' שבועה שאין בה צורך. חכמינו אמרו **במסכת שבועות** ולט ע"א, שכשאמר ה' דיבר זה הזדעזע העולם כולו: "...שכל העולם כולו נודעו בשעה שאמר הקב"ה בסיני 'לא תשא את שם ה' אלקיך לשוא'...", משום חומרת איסור נשיאת שם ה' לבטלה.

יש לציין כי גם הדיברות האחרים נאמרו בקול חזק במיוחד, וכפי שהזכרנו בשם רש"י על הפסוק: "קול ה' חצב להבות אש", אולם דווקא על דיבר זה אמרו חכמינו ז"ל שבו נזדעזע העולם.

הדיבר הרביעי

נרחיב את הדיבור על מצוות השבת מפני שמצוה זו נוגעת לעולמם של הילדים והם נפגשים עמה מידי שבוע.

נאמר בפסוק ח: "זכור את יום השבת לקדשו"

מצוה לזכור את השבת במשך כל ימי השבוע, וכך נאמר **במכילתא**:

"אלעזר בן חנניה... אומר: 'זכור את יום השבת לקדשו', תהא זוכרו באחד בשבת, שאם יתמנה [יזדמן] לך מנה יפה תהא מתקנו לשם

שבת, רבי יצחק אומר: לא תהא מונה בדרך שאחרים [אומות העולם] מונין, אלא תהא מונה לשם שבת".
והוסיף הרמב"ן:

"...כי בזכרנו אותו תמיד יזכור מעשה בראשית בכל עת ונודה בכל עת שיש לעולם בורא, והוא ציוה אותנו באות הזה... וזה עיקר גדול באמונת האל".

עיקר מצוה זו היא בליל השבת בקידוש, וכך אמרו בגמרא (פסחים קו ע"א): "תנו רבנן: 'זכור את יום השבת לקדשו' - זכרהו על היין בכניסתו...".
ובמכילתא: "'לקדשו' - בכרבה. מכאן אמרו מקדשין על היין בכניסתו".
לפי זה למילה "זכור" יש שני מובנים: האחד - לזכור את השבת במשך כל השבוע - היום יום ראשון בשבת, היום יום שני שבת וכו'. והשני - לזכור את השבת בכניסתה, וזאת עושים בקידוש על היין.

נאמר בפסוקים ט-י: "שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל מְלַאכְתֶּךָ. וַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ..."

כתב הספורנו: "כולו לה', כלומר ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולהתענג בו די העבודה [כמה שצריך] לכבודו יתברך...".
כלומר - פירוש המילים "לה' אלקיך" - שתעשה את השבת לכבוד ה'.
והרמב"ן כתב:

"...שתהא השביתה בעינינו בעבור שהוא יום קדוש, להפנות בו מעסקי המחשבות והכלי הזמנים ולתת בו עונג לנפשנו בדרכי ה', וללכת אל החכמים ואל הנביאים לשמוע דברי ה'..."

בבואנו ללמוד את הילדים על יום השבת, אנו צריכים לשאול את עצמנו האם נשמיע להם את דברי הרמב"ן והספורנו, שנעשה את יום השבת כולו לה' ונפנה את המחשבות מכל ענייני החול ונעסוק רק בדרכי ה', בתפילה ובלמוד התורה, או שנציג לפניהם טעמים אחרים המובאים בדברי חכמינו ז"ל?

הילד בגיל הרך, זקוק לבניית הצדדים החומריים והרגשיים
ובד בבד עם אלו נבנית אישיותו בהדרגה אט אט גם
בצדדים הרוחניים. כך ננהג באופן הלימוד על השבת (כפי
שנראה לקמן).

שבת – למנוחה

ראשית נדבר על המנוחה הפיזית מששת ימי המעשה, כפי שמשמע
מפשט הפסוקים: "וַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת לַה' אֱלֹקֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה כָּל מְלָאכָה...
כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה'... וַיִּנַּח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי...". כלומר כשם שה' נח ביום
השביעי, כך גם האדם מצווה לנוח. גם המילה 'שבת' מורה על לשון
שביתה ומנוחה, וכך אמרו חכמים **במכילתא**:

"...והרי דברים קל וחומר, מי שאין לפניו יגיעה [ה'] הכתיב על
עצמו שברא עולמו בששה ונח בשביעי, אדם שנאמר בו 'אדם
לעמל יולד' על אחת כמה וכמה [שצריך לנוח]".

ובדברים רבה (וח'): "וכל מי שהוא רץ בשבת, מחלל את השבת, שלא
ניתנה שבת אלא לנוח בה".
רעיון זה כתב גם הרמב"ם:

"ענין השבת מעמה מפורסם מכדי שיהא צורך לבארו, כבר ידוע
ערך מה שיש בה מן המנוחה, ונעשו שביעית חיי כל אחד בעונג
ומנוחה מן העמל והיגע אשר לא ינצל מהן קמן ולא גדול".

מכל האמור עולה שלשבת ישנה מטרה בסיסית והיא מנוחה גופנית.
נביא זאת לילדים ובכך נראה להם את אהבתו של ה' לעמו שדואג
להם ליום מנוחה, וכפי שנאמר **במכילתא**: "בוא וראה חיבתו של הקדוש
ברוך הוא את ישראל שהכתיב לשונות בני אדם על כבודו [שכתב 'וינח'
על עצמו]... ועל כן נאמר - אשרי העם שכבה לו".

שבת – לעונג

נקודה שניה עליה נדבר היא העונג נדרש בשבת, וכפי שנאמר בספר **ישעיה** (נח, יג): **"...וְקִרְאתָ לְשַׁבַּת עֲנֹג..."**.
 נסביר שהשבת לא ניתנה רק למנוחה פיזית, אלא גם לחזק את הצד הרגשי של העונג והשמחה, וכדברי חכמינו ז"ל **במדרש רבה** (ודברים רבה סו): **"...ונתנה הקב"ה לישראל שיהיו נחים בה ומתענגים בה במאכל ובמשתה ובכסות נקייה"**. ובמדרש **עשרת הדיברות** נאמר: **"והנחילו לעמו ישראל [את השבת], שבחר אותם משאר אומות ונתנו בחלקם שלא יהא צער במחנותם, כי לשמחה גדולה נתנה אלקים לנו"**.
 בלימוד זה נחזק את הצד הרגשי, את שמחת החיים שבילדים.

שבת – לחיזוק האמונה

לאחר שדיברנו על המנוחה הגופנית והעונג הנפשי, נעבור לדבר על הצד הרוחני, והוא האמונה שה' ברא שמים וארץ, כפי שעולה מהפסוקים: **"שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל מְלַאכְתְּךָ. יוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַה' אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה כָּל מְלַאכָה... כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ... עַל כֵּן בָּרַךְ ה' אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת וַיְקַדְּשֵׁהוּ"**. וכך כתב הרמב"ן בבאור הפסוקים: **"...ציוה שנעשה בזה [באמונה בה'] סימן וזכרון תמיד להודיע שהוא ברא הכל והיא מצות השבת שהיא זכר למעשה בראשית"**.
 מכיוון שהילדים בטבעם ובתום ילדותם מאמינים במציאות ה' ושהוא ברא את כל הבריאה, נעסוק יותר בצד המעשי המוטל על האדם כתוצאה מאמונתו, והוא ההודיה לה'.
 נסביר שבשבתתנו ביום השביעי אנו זוכרים את בריאת השמים והארץ ושאת כל הבריאה עשה ה' לטובתנו: השמש והירח להאיר, העצים למאכל, בעלי החיים לשרתנו וכו', ומתוך כך אנו מודים לה' על כל הטוב שנתן לנו.

ואמרו חכמים **במדרש תהלים** (קמח, ג): **"יהללו את שם ה' כי הוא צוה ונבראו... שעל מנת כן נבראו [הכוכבים] להיות מקלסין אותו [את ה']"**.

אם כך נאמר על השמש והכוכבים, על אחת כמה וכמה שעם ישראל צריכים להודות לה'.

בלימוד זה נחזק אצל הילדים את הכרת הטובה לה' על כל הטובות שעושה עמנו, מידה שהיא אחד מהערכים החינוכיים החשובים ביותר.

כאשר אנו עוסקים בהודיה לה' נדבר גם על התפילה לה', שבשבת עיקרה הוא שבח והודיה.

נזכיר לילדים שבתפילת העמידה בשבת לא מבקשים בקשות ולמעט בקשות כלליות על עם ישראל: חזרתנו לארצנו וכו', ולכן ישנן בה רק שבע ברכות: שבח, קדושת היום והודיה, כאשר השיא הוא תפילת המוסף שכולה שבח (ועל פי רבנו יונה למסכת ברכות כו ע"ב).

שבת – ללמוד תורה

במקביל נדבר גם על המטרה של לימוד תורה, ונביא את דברי חכמינו ז"ל בירושלמי (שבת פט"ו, ה"ג): "לא ניתנו שבתות וימים טובים אלא לעסוק בהן בדברי תורה".
וכך כתב הרמב"ן כאן:

"ומעם לקדשו... שתהא השבתה בעינינו בעבור שהוא יום קדוש, להפנות בו מעסקי המחשבות והבלי הזמנים, ולתת בו עונג לנפשנו בדרכי ה', וללכת אל החכמים ואל הנביאים לשמוע דברי ה'..."

בלימוד זה נשתדל לעורר אצל הילדים את המודעות לחשיבות לימוד התורה בשבת ואת החשק לעסוק בה בפרט בשבת, ונעודד לפנות מזמנם בשבת גם לטובת הלימוד.

לסיכום, מצינו ארבע מטרות לשבת:

- א. מנוחה פיזית מהעמל.
- ב. עונג ושמחה.
- ג. חיזוק האמונה וההודיה לה'.
- ד. לימוד תורה.

נאמר בפסוק יא: "וַיִּנַּח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי..."

המילה "וַיִּנַּח" בפסוק זה קשה, שהרי ה' לא צריך מנוחה. על קושי זה השיב רש"י בשם חכמינו ז"ל: "כביכול הכתיב בעצמו מנוחה, ללמד הימנו קל וחומר לאדם, שמלאכתו בעמל וביגיעה, שיהיה נח בשבת". כלומר ה' כתב את המילה 'וינח' על עצמו, כדי ללמד את האדם על חשיבותה של המנוחה.

לא נעלה שאלה זו בכיתה אלא נסביר בתמימות את המילה 'וינח' במובן של הפסקת מלאכת הבריאה לאחר ששה ימים.

נאמר בהמשך הפסוק: "...עַל כֵּן בָּרַךְ ה' אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת וַיְקַדְּשֶׁהוּ"

ה' ברך את יום השבת במנוחה, בעונג ובשמחה, וקידש אותו על מנת שיעסקו בו ישראל בתפילה ובלימוד תורה.

הדיבר החמישי

נאמר בפסוק יב: "כִּי־בָרַךְ אֶת אֲבֹדָה וְאֶת אֲמֹדָה לְמַעַן יֵאָרְכוּ יְמֵיךָ..."

כיבוד הורים היא מצוה מובנת הקיימת באדם מטבעו, שהרי אביו ואמו הביאוהו לעולם, גידלוהו וסיפקו את צרכיו. אולם, מצוה זו דורשת מהאדם באופן מתמיד מאמץ ורצון רב, ולכן נתנה התורה למצוה זו שכר גדול של אריכות ימים.

גם אנו נגדיל מצוה זו בעיני הילד, כדי לעורר בו את הרצון לקיימה בשמחה, וזאת באמצעות הדגשת שלוש נקודות:

א. חשיבות מצוה זו בעיני ה' - מכל תרי"ג מצוות שבתורה בחר הקב"ה להשמיע לכל ישראל במעמד הגדול של מתן תורה דווקא מצוה זו (בין שאר המצוות שבעשרת הדיברות). בנוסף, מצוה זו נאמרה בין חמשת הדיברות הראשונים העוסקים באמונה בה', ונכתבה בלוח הראשון, דבר המצביע על חשיבותה, וכך כתב הכלי יקר:

"כמצוה זו חתם חמש דברות הראשונות המדברות בכבוד המקום

ברוך הוא, וממעים זה נאמר ככולם ה' אלקיך... ומצוות כיבוד אב

ואם, אף על פי שהוא בן אדם לחברו מכל מקום מצוה זו נוגעת גם בכבוד המקום ברוך הוא".

ב. **השוואת כבוד הורים לכבוד ה'** - היחס והכבוד הנדרשים כלפי ההורים דומים ליחס ולכבוד הנדרשים כלפי ה', וכפי שכתב הרמב"ן: "כאשר צויתך בכבודי בן אנכי מצוך בכבוד המשתתף עמי ביצירתך [אב ואם] ... וכבר אמרו (קידושין ל ע"ב) ש'הוקש כבודו [של האב] לכבוד המקום".

ג. **שכרה הגדול** - המקיים מצוה זו זוכה לאריכות ימים בארץ ישראל, כפי שנאמר כאן: "עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר ה' אֱלֹקֶיךָ נָתַן לָךְ". נביא גם את הנאמר בדיברות השניים שבחומש דברים (ה, טז): "וּלְמַעַן יֵיטֵב לָךְ", מהם רואים ששכר מצוה זו כולל לא רק אריכות ימים אלא גם חיים טובים.

בלימוד דיבר זה נדגיש את הזהירות ואת הרצינות הנדרשות כלפי ההורים, ובאות לידי ביטוי בדיבורנו, בהתנהגותנו ובמעשינו כלפיהם.

הדיברות: השישי, השביעי, השמיני והתשיעי

נאמר **בפסוק יג**: "לֹא תִרְצַח, לֹא תִנְאַף, לֹא תִגְנֹב, לֹא תַעֲנֶה בְרֵעֶךָ עַד שֶׁקֶר"

מצוות אלו מושכלות ומובנות ואין צורך להסביר את טעמן. עם זאת, חשוב להבהיר את חומרתן על ידי הבעת זעזוע מעברות אלו. כפי שהזכרנו לעיל, בכל עשרת הדיברות זעזוע קולו של ה' את העולם כולו, אולם בארבעה דיברות אלו נדגיש זאת במיוחד. **לֹא תִנְאַף** - לא תשכב עם אישה של אדם אחר כאילו היא אשתך. נוסף ונאמר כי איסור זה הוא איסור חמור ביותר, והוא אחד משלושה איסורים שעל האדם להיהרג ולא לעבור עליהם. **לֹא תִגְנֹב** - לא תגנוב אדם מבני ישראל ותחזיקו בידך (בדיבר זה

אין מדובר על איסור גניבת ממון. איסור גניבת ממון נלמד מהפסוק:
 "לא תגנבו ולא תכחשו ולא תשקרו איש בעמיתו" (ויקרא יט, יא).
 לא תענה ברעך עד שקר - לא תעיד עדות שקר נגד חברך בבית הדין.

הדיבר העשירי

נאמר בפסוק יד: "לא תחמוד בית רעך..."

איסור זה אינו מתקיים כאשר האדם חומד בלב את בית רעהו, אלא רק כאשר אדם מתכנן ואף מצליח בפועל להוציא מחברו את ביתו, כפי שמבואר בספר החינוך (מצוה לח):

"שלא להעלות במחשבתנו לעשות תחבולה לקחת לנו מה שהוא לזולתנו מאחינו... וכבר הוכיחו... שאיסור לאו דלא תחמוד אינו נגמר עד שיעשה בו מעשה, ואפילו נתן הדמים [הכסף] לחברו על החפץ - עובר גם כן".

מצוה זו אמנם מובנת, אולם לאדם קשה לקיימה, מפני שבטבעו קיים רצון להשיג דברים טובים, אף אם הם של חברו. לכן נחזק את הילדים באמונה שה' נתן לכל אדם את חלקו, ועל האדם להודות לה' על כך ולשמוח בחלקו, וכך כתב אבן עזרא:

"כבה כל משכיל צריך שידע כי אשה יפה או ממון, לא ימצאנו אדם בעבור חכמתו ודעתו, רק [אלא] כאשר חלק לו השם... על כן הוא ישמח בחלקו ולא ישים אל לבו לחמוד ולהתאוות דבר שאינו שלו, כי ידע שהשם לא רצה לתת לו. לא יוכל לקחתו ככוחו ובמחשבותיו ותחבולותיו, על כן יבטח בכוראו שיכלכלנו ויעשה הטוב בעיניו".

על פי דברי חכמינו ז"ל במכילתא, שבני ישראל ענו על כל דיבור 'הן' או 'לאו', כלומר קיבלו את הדיברות ברצון, נתאר לילדים את בני ישראל עומדים כאיש אחד בלב אחד, ומקבלים גם דיבר זה ברצון, שהרי

כאשר ישנה אהבה גדולה זה לזה, אף אחד לא מקנא בחברו ובוודאי לא חומד את אשר לו.

ראיית הקולות, תגובת העם ודברי משה (פסוקים יד-יח)

ראיית העם את הקולות

נאמר בפסוק טו: "וְכָל הָעָם רֵאִים אֶת הַקּוֹלֹת וְאֶת הַלַּפִּידִם וְאֵת קוֹל הַשֹּׁפָר וְאֵת הַהָר עֹשֵׂן וַיֵּרָא הָעָם וַיָּנֻעוּ וַיַּעֲמֵדוּ מֵרָחֵק"

נחלקו הראשונים מתי נאמרו פסוקים אלו (טו-יח). לפי רש"י ואבן עזרא פסוקים אלו נאמרו לאחר מתן תורה, ו"הקולות" האמורים כאן הם דברי ה' שנאמרו בקול רם. לעומתם סובר הרמב"ן שפסוקים אלו נאמרו לפני מתן תורה, והם הקולות והברקים שהוזכרו בפרק י"ט. אנו נפרש כרש"י, שפסוקים אלו נאמרו לאחר עשרת הדיברות, משום שכך עולה מסדר הפסוקים וכדי לא לבלבל את הילדים (על אף שבפשטות, המילים יותר מסתדרות על פי פירוש הרמב"ן).

על המילים "רֵאִים אֶת הַקּוֹלֹת", מפורסמת שאלת חכמינו ז"ל: מדוע לא נאמר 'שומעים את הקולות', וכי אפשר לראות קול? על שאלה זו השיבו המפרשים תשובות שונות: רש"י כתב: "דואין את הנשמע [את קול ה']", שאי אפשר לראות [קולות] במקום אחר".

הרשב"ם כתב: "[רואים את] הברד והאבנים, כדכתיב - 'קולות אלקים וברד'. כלומר העם ראה את הדברים שבאו עם הקולות. על פי זה אפשר להסביר שכוונת הפסוק היא, שכל העם ראו את האש, שממנה שמעו את הקולות וכך משמע גם מתרגום יונתן בן עוזיאל). **הספורנו** כתב: "כמו - 'ולב ראה', התבוננו בענין הקולות". כלומר בפסוק זה משמעותה של הראיה היא במובן של התבוננות, כפי שאומרים "בא וראה".

כיצד נפרש פסוק זה לילדים?

פירושו של הספורנו, שראיה כאן אינה במובן מוחשי, מופשט מעט לגיל הצעיר. גם את פירושו של רש"י על פי חכמינו ז"ל יהיה קשה לילדים, כיוון שהילד יתקשה להבין כיצד התרחש פלא כזה. גם פירושו של רשב"ם לא יתיישב בלב הילד, שהרי לא נאמר רואים את הברד, את האש או את האבנים, אלא "רואים את הקולות". על כן נעדיף ללמוד את הפסוק בלא לעורר את השאלה, או שנביא את פירושו של רש"י, שמדובר בנס, ולא נתעכב על כך.

דברי העם למשה ותשובת משה

נאמר בפסוק טז: "וַיֹּאמְרוּ אֶל מֹשֶׁה דַּבֵּר אֵתָּה עִמָּנוּ וְנִשְׁמָעָה וְאַל יִדְבֹר עִמָּנוּ אֱלֹקִים כִּי נָמוֹת"

נשאל: מדוע פחדו בני ישראל שימותו, הרי ה' כבר סיים את הדיברות?

נסביר, שבני ישראל חשבו שה' עוד ימשיך לדבר עמהם, ומשום שהיו כל כך יראים מה', חששו שלא יהיה בהם כוח להמשיך ולשמוע את דבריו, וכך אמרו במכילתא: "מניד שלא היה בהם כח לקבל יותר מעשרת הדיברות". כפירוש זה הסביר גם אבן עזרא: "כי כל כך היו יראים, כי פחדו שהשם ידבר עוד עמהם וימותו".

נאמר בפסוק יז: "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָעָם אֵל תִּירְאוּ כִּי לְבַעֲבוֹר נְסוֹת אֶתְכֶם בְּאֵלֵי הָאֱלֹקִים..."

נביא את דברי המכילתא: "להודיע חכמתו של משה, היאך היה עומד ומפיים [מרגיע] אותם האלפים והרבבות, ועליו מפורש בקבלה - 'החכמה תעוז לחכם מעשרה שלימים'".

למילים "נסות אתכם" ישנם שני פירושים עיקריים: רש"י בשם המכילתא: "לגדל אתכם בעולם, שיצא לכם שם באומות,

שהוא בכבודו נגלה עליכם... נסות - מלשון הרמה וגדולה, כמו - 'הרימו נם'. כלומר לפי רש"י המילה "נסות" היא מלשון הרמה והגדלה.

רמב"ן:

"ועל דעתי הוא נסיון ממש, יאמר: הנה רצה האלקים לנסותכם התשמרו מצוותיו, כי הוציא מלבכם ספק [על קיום ה'] ומעתה יראה הישכם אוהבים אותו ואם תחפצו בו ובמצוותיו".

לילדים נפרש כרש"י (זאת על אף שילד מכיר את השורש נ.ס.ה. יותר כ'נסיון' מאשר כ'נס' מלשון הרמה) מכמה טעמים:

א. בכל מקום שניתן להביא את פירוש רש"י נעשה זאת, מפני שפירושו התקבל בכל ישראל לאורך כל הדורות.

ב. בהמשך לסעיף הקודם, בוודאי נעדיף את פירושו של רש"י כאשר הוא על פי חכמינו ז"ל.

ג. לפי פירוש רש"י יהיה הפסוק כולו שבח על ישראל, שה' הגביהם מכל העמים, בעוד שלפירוש הרמב"ן נשמע כאילו יש ספק אם ישראל ישמעו בקול ה'.

ד. הדיבור על ניסיונות של ה' עלול לעורר את שאלת הידיעה והבחירה, ובגיל זה קשה לילדים להתמודד עמה. הדבר עלול גם להשאיר אצל הילדים חשש שרוצים כל הזמן לנסות ולבחון אותם.

נאמר **בהמשך הפסוק:** "וּבְעֵבֹר תִּהְיֶה יְרָאתוֹ עַל פְּנֵיכֶם לְבַלְתִּי תִחַטְּאוּ"

כתב רש"י: "על ידי שראיתם אותו יראוי [מפחיד] ומאויים [ומאיים], תדעו כי אין זולתו ותיראו מפניו".

כשנסביר לילדים, לא נשתמש במילים 'מפחיד' ו'מאיים', אלא נאמר שה' נראה לישראל גדול ונורא בשל הופעתו באש, בקולות, בענן ובערפל, ובמיוחד בקולו החזק חוצב הלהבות. זאת בכדי לחזק את יראת ה' בליבם של ישראל וכדי שיבינו שה' הוא היחיד בעולמו, דבר שיתן להם כוח לא לחטוא.

דברי ה' למשה לאחר מתן תורה (פסוקים יט-כג)

עבודת ה' בבית מקדשו

בתום המעמד הנשגב של קבלת עשרת הדיברות, מסתיימת הפרשה במספר ציוויים מעשיים המהווים חיבור בין פרשת יתרו לפרשת משפטים.

מה מייחד ציוויים אלו ומדוע דווקא הם נאמרו מיד לאחר מתן תורה?

במתן תורה התעלה עם ישראל למדרגה אדירה של מפגש עם ה', ראיית הקולות ושמיעת דבר ה' באופן ישיר. לאחר מעמד כזה על עם ישראל לדעת כיצד לשמור על ההתרוממות האדירה אליה הגיע. משום כך מדגיש ה' לבני ישראל, כי דווקא לאחר שראו שה' דיבר עמם מהשמים, אל להם להפוך את הכמיהה למפגש עם אלקים ליצירת אלהי כסף ואלהי זהב, אלא לשמוע את הדרכת ה' ואת מצוותיו, דרכם יפגשו עם ה' בעולם המעשי.

נאמר בפסוק כ: "מִזְבַּח אֲדָמָה תַעֲשֶׂה לִי וְזִבְחָתָ עָלָיו..."

בבואם לבית המקדש ובעבודת הקרבנות על המזבח, יעבדו ישראל את ה' ויזכו שה' ישכון בתוכם.

נאמר בפסוק כא: "...בְּכֹל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֲזַכֵּיר אֶת שְׁמִי אָבוֹא אֵלֶיךָ וּבִרְכָתֶיךָ"

רש"י מבאר שפסוק זה מדבר על הכהנים בבית המקדש, שהם היחידים הרשאים להזכיר שם ה' המפורש, ודווקא בבית המקדש:

"אשר אתן לך רשות להזכיר את השם המפורש שלי, שם אבוא אליך וברכתך - אשרה שכינתי עליך. מכאן אתה למד שלא ניתן רשות להזכיר שם המפורש אלא במקום שהשכינה באה, וזהו בית הבחירה - שם ניתן רשות לכהנים להזכיר שם המפורש בנשיאת כפיים לברך את העם".

לעומתו, אונקלוס ויונתן בן עוזיאל תרגמו: "בכל אתר די אשרי ית שכינתי" - בכל מקום שאשרה את שכינתי, שם אבוא לברכך. כלומר משמעות המילים "אַזְבִּיר אֶת שְׁמִי" היא, אשרה את שכינתי. נביא לילדים את שני הפירושים ולפי רש"י המילים "אַזְבִּיר אֶת שְׁמִי" הן מצד הכהן המזכיר את שם ה', ולפי אונקלוס ויונתן הן מצד ה' המשרה את שכינתו).

איסור הנפת ברזל על המזבח ועלייה במדרגות עליו

נאמר בפסוק כב: "וְאִם מִזְבַּח אֲבָנִים תַּעֲשֶׂה לִּי לֹא תִבְנֶה אֹתָהּן גָּזִית כִּי תִרְבֵּד הַנֶּפֶת עֲלֶיהָ וַתַּחֲלֶלְהָ"

כתב הרמב"ן:

"ואני אומר כי טעם המצוה בעבור היות הברזל חרב, והוא המחריב העולם... כי בהניף עליהם שום ברזל לעשותו כן, הנפת עליה חרבך המרצח ומרבה חללים וחללת אותם..."

כלומר כיוון שמברזל מכינים חרב, שהיא מחריבה את העולם ומביאה לשפיכות דמים, אין ראוי להשתמש בו בבית ה'.
ורש"י כתב:

"שהמזבח נברא להאריך ימיו של האדם והברזל נברא לקצר ימיו, אין זה בדין שיונף המקצר על המאריך. ועוד, שהמזבח ממיל שלום בין ישראל לאביהם שבשמים [שהם עושים תשובה בהבאת הקרבנות וה' מוחל להם ושוכן בתוכם], לפיכך לא יבוא עליו כורת ומחבל. והרי דברים קל וחומר, מה אבנים שאינם רואות ולא שומעות ולא מדברות, על ידי [בגלל] שמטילות שלום אמרה תורה 'לא תנף עליהן ברזל', הממיל שלום בין איש לאשתו ובין משפחה למשפחה, בין אדם לחברו, על אחת כמה וכמה שלא תבואהו פורענות".

אמנם נאמרו מספר הסברים לאיסור זה (עיין ברמב"ן), אולם לילדים נביא את הסברו של הרמב"ן, שהוא הפשוט ביותר להבנה, וכן את דברי רש"י.

לאחר שנסביר את דברי רש"י, נעסוק בקל וחומר שהביא רש"י ונלמדו היטב. בכך נחזק את אהבת השלום אצל הילדים.

נאמר בפסוק כג: "וְלֹא תַעֲלֶה בְּמַעֲלַת עַל מִזְבְּחִי אֲשֶׁר לֹא תִגְלֶה עֲרוֹתָךְ עָלָיו"

"מַעֲלַת" - מדרגות.

רש"י כתב:

"שעל ידי המעלות אתה צריך להרחיב פסיעותיך, ואף על פי שאינו גילוי ערוה ממש, שהרי כתיב 'ועשה להם מכנסי בד', מכל מקום הרחבת הפסיעות קרוב לגילוי ערוה היא, ואתה נוהג בהם מנהג בזיון".

כלומר בזמן עלייה במדרגות מרימים את הרגליים וצועדים צעדים גדולים יותר. בכך עלולים להתגלות חלקים ברגלים שבדרך כלל מכוסים. לעומת זאת, כאשר עולים על כבש - מדרון עץ חלק, אין צורך להרחיב את הפסיעות.

בכך נלמד את הילדים על הכבוד שצריך לתת למשכן שבו ישכון ה', וכן את חשיבותה של הצניעות.

המסרים העולים מפרק כ

עשרת הדברות

1. אהבת ה' לעמו - ה' רצה לדבר עם ישראל באהבתו אותם, שמח שמחה גדולה כביום חתונה ודבריו היו חוצבי להבות אש.
2. מעלת בני ישראל - ישראל רצו לשמוע את ה' מדבר עמם, גילו אהבת ה' גדולה וקיבלו ברצון את דבריו, שמחו בקבלת כל דיבור ויראו את ה'.

דברי ה' למשה לאחר מתן תורה

1. מעלת השלום - המזבח מטיל שלום בין ה' ובין ישראל, לכן אסור להניף עליו ברזל בזמן הכנתו, כי הברזל משמש ככלי מלחמה.
2. צניעות - המזבח בנוי באופן שהעליה עליו תהיה מתוך צניעות מירבית.

סיכום פרקים יט-כ

כבר במצרים בישר ה' למשה שעתידים ישראל לעבדו על הר סיני כשיקבלו את התורה. משה העביר בשורה אלקית זו לבני ישראל ומאז ואילך הם ייחלו ליום שבו תתגשם הבשורה הגדולה. כיוון שידעו שהמעמד הגדול הולך וקרב, הסירו בני ישראל כל שנאה וקנאה מליבם, טיהרו את ליבם ואת מעשיהם ומילאו ליבם באהבה רבה איש לרעהו, כאיש אחד בלב אחד.

משה עלה אל ההר ושם גילה ה' את אהבתו לישראל והודיע למשה, שאם ישמעו בקולו וישמרו את בריתו יהיו לו לעם סגולה - העם החביב ביותר, אוצרו היקר של ה'. משמסר משה רבנו לבני ישראל את דבר ה', נעשו כולם אגודה אחת וענו בקול גדול: "כָּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה".

ה' ציוה את משה לקדש את העם ולהכינם ביום ד' וה' בסיון, לקראת היום השלישי, ו' בסיון.

משה ירד מן ההר ואמר לעם את דברי ה' בקול חוצב להבות. דבריו דירבנו אותם, והם התחילו להכין עצמם במרץ רב - כיבסו שמלותם, התרחצו, טיהרו את לבבם, שמעו דברי מוסר ויראת ה', עשו תשובה והכינו את לבבם לראות ולשמוע את קול ה'.

ביום השלישי החלו להישמע קולות רעמים, ברקים נראו בשמים, קול שופר הלך והתחזק, וכל העם חרד והתמלא ליבו ביראת ה'.

משה משך את ליבו של העם לצאת לקראת ה' והעם יצא והתייצב למרגלות ההר, כולם כאיש אחד באהבה ואחוה, כולם עומדים ומצפים בתשוקה לשמוע את קולו של מלך מלכי המלכים שהוציאם ממצרים ביד חזקה ובזרוע נטויה, עשה עמהם חסדים רבים ושינה את כל סדרי בראשית למענם.

פלא נוסף חולל ה' באותו המעמד: כל החולים התרפאו, עיני העיוורים נפקחו, האילמים דיברו והפיסחים התייצבו על רגליהם. בני ישראל עמדו במקומם ושמעו בקול ה', איש לא עבר את גבול ההר. כך עמד העם מתוך ציפיה דרוכה ובשקט מופתי. לרגע מרומם זה חיכה גם ה' מיום שנברא העולם. תחילה ציוה ה' את משה לרדת ולהעיד בעם. כל ישראל שמעו את ה' מדבר אל משה פנים בפנים ונחקה בליבם אמונתם באמיתת נבואתו. במעמד זה זכו ישראל לקבל את התורה ומצוותיה, ומאז ואילך התורה מאירה את דרכם של ישראל ומדריכה אותם בדרך הטובה והישרה הראויה לאומה כולה ולכל אחד מבניה.

נר תמיד
לעילוי נשמת
סבנו

ר' אריה דוד הכהן ז"ל
ב"ר משה מאיר ז"ל
פינק

אך טוב וחסד
רדף כל ימי חייו

נלב"ע
כ"ב בחשון תשס"ו